

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

DIEGHIEGAIDOLU

ديجيجادو

Հրատարակութիւն Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի

نشرة جمعية القاهرة الخيرية الأرمنية العامة

«ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ», ՀԵՂԻՆԱԿ ԿԱՐԱՊԵՏ ԲԱՐԿՐԵՑԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Խմբագրական Մտորումներ . . . . .
2. Յետհայեացք Անցնող Տարուան Վրայ
Նխգ. Պերճ Սեդրակեան . . . . .
4. Իշխանական Նուիրատուութիւն մը . . . . .
5. Այցելութիւն . . . . .
5. Եգիպտահայոց թիւը . . . . .
6. Մեր Հանդիպումը ՀՀ Դեսպան
Հրաչեայ Փօլատեանի հետ . . . . .
11. Հպարտառիթ Երեւոյթ . . . . .
12. Մեր Հանդիպումը դոկտոր
Մարի Քիւփէլեանի հետ . . . . .
18. Պարգեւատրում Գերազանցիկներուն . . . . .
19. Ընթացաւարտ Աշակերտներուն Համար . . . . .
20. ՀԲԸՄի Եգիպտոսի «Տեղեկատու» Պարբերականը
Դոկտ. Սուրէն Սարգսեան . . . . .
22. Կենսագրական Նորայայտ Տուեալներ
Դոկտ. Վաչէ Ղազարեան . . . . .
26. Յանդգնութիւն, Սէր եւ Տաղանդ . . . . .
Վրէժ-Արմէն Արթինեան
28. Հայերէն Առաջին Շարանկարը . . . . .
31. «Փիլիպարտէզ» . . . . .
33. Մեր Թաղի Վերջին Շրջուն Պտղավաճառը . . . . .
35. Կարճ Լուրեր . . . . .
40. Մեր Կորուստները՝ Կարօ Ներեւտեան
«Ազգային Հաշուեքննիչը» . . . . .
42. Հասկցողին Շատ Բարեւ . . . . .
- Անդամական

«Տեղեկատու»ի ներկայ թիւին հետ, որպէս յաւելուած կը
բաժնուի եգիպտահայ նկարիչ Նուպար Ափաքեանի
«Աւարայրի Արծիւը» գրքոյկը:

ԽՄԲԱԳԻՐ
Մարուշ Երամեան

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒ
Տոքթ. Վիգէն Ծիգմեճեան

ՍՐԲԱԳՐԻՉ
ՎԵՐՍՏՈՒԳԻՉ
Անայիս Ծիգմեճեան

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ
ՁԵԼԱԽՈՐՈՒՄ
Շահէ Լուսարարեան

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Nubar Digital

Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի
լուրերուն հետեւեցէք
www.agbuegypt.com
կայքէջով:

Ծանօթացէք «Հայաստան
եւ Հայերը Արաբական
Մամուլին մէջ. 1876-1923»
հաւաքածոյի նիւթերուն
www.arminmedia.com
կայքէջով:

«Տեղեկատու»ի յօդուածա-
գիրներուն արտայայտած
կարծիքները անպայման-
օրէն չեն ներկայացներ
Գահիրեի ՀԲԸՄի պաշտո-
նական տեսակէտները:

Թիւ 102 Նոր Շրջան
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 2022

Խմբագրական մտորումներ

Հակառակ ծաղկած յոյսերուն, որ երկրի բնակչութիւնը շուտով կը վերադառնայ իր բնականոն առօրեային թագաժահիրին նահանջով, բոլորս ալ սակայն կը մնանք ճօճանակէ մը կախուած կարծես, յոյսի եւ անյուսութեան միջեւ ճօճուելով:

Տարբեր երկիրներ կրկին կը դիմեն մեկուսացումի խիստ միջոցներու, դպրոցները կը փակուին կրկին, կ'արգիլուին համախմբումները:

Մեր հայրենիքին՝ Հայաստանի արտաքին թէ ներքին կացութիւնը նոյնքան անորոշ կը մնայ, օրէ օր բարկութիւնը կը գրոհէ ժողովուրդին վրայ, ի տես քաղաքական դասի կեցուածքին, մինչ սահմանային դէպքերը կը խլեն յոյսի հազիւ ծաղկող կոկոնները:

Այս բոլոր վերիվայրումներուն մէջ կը թուէր թէ արուեստները ամենէն աւելի պիտի տուժէին, մանաւանդ կատարողական արուեստները. սակայն պետութիւններ իրենց կարելին կ'ընեն կատարող արուեստագէտները չզրկելու համար ելոյթներէն եւ անշուշտ՝ գնահատանքէն: Մնացեալ արուեստները, ինչպէս նկարչութիւնը, քանդակագործութիւնը, գրականութիւնը եւ այլն թէեւ կրնան ծաղկիլ եւ յարատեւել առանձնութեան մէջ, սակայն ժողովուրդին վիճակը թոյլ չի տար իր գնահատանքը արտայայտելու:

Հակառակ այս կացութեան, արուեստները կը ծաղկին, գլխաւոր նիւթ ունենալով թագաժահիրը, ինչպէս կը տեսնենք ընկերային ցանցերուն վրայ. գոնէ Հայաստանի մէջ այս առանցքին շուրջ ծաւալող երիտասարդական գրականութիւնը այդ կը հաստատէ:

* * *

2022 տարուան մեր այս առաջին թիւը հարուստ է քանի մը առումներով. նախ ունինք մէկի փոխարէն երկու հարցազրոյցներ, մէկը ՀՀ Եգիպտոսի նորանշանակ դեսպան տիար Հր. Փօլատեանի, իսկ երկրորդը Եգիպտահայ դոկտոր Մարի Բիւփէլեանի հետ. երկուքն ալ խիստ հե-

տաքրքրական զրոյցներ, որոնք լոյս կը սփռեն Եգիպտոսի ժամանակակից հայութեան եւ Եգիպտոսի համար անոնց կատարած աշխատանքներուն վրայ: Երկու զրոյցներուն ալ ընդմէջէն կը տեղեկանանք մեզի, հայերու համար կարեւոր իրադարձութիւններու, ինչպէս Եգիպտոսի վարչական Նոր Մայրաքաղաքին մէջ հիմնուող մատենադարանին հայերէն գիրքերու բաժնին մասին, կամ տեղւոյն պետական եւ պաշտօնական անձանց ունեցած մեծ համարումը հայ մասնագէտներու հանդէպ: Հպարտառիթ երելոյթներ:

Երկրորդ հետաքրքրական կէտը այն է, որ ունինք երեք յօդուածներ, գրուած երեք տարբեր երկիրներու մէջ ապրող հեղինակներէ՝ դոկտ. Վաչէ Ղազարեան (ԱՄՆ), դոկտ. Սուրէն Սարգսեան (Հայաստան) եւ Վրէժ-Արմէն Արթինեան (Գանատա): Անոնց ներդրումը «Տեղեկատու»ին անգնահատելի է:

Նկատի առնելով որ այս թիւը կը համընկնի Վարդանանց Պատերազմի յիշատակին, «Տեղեկատու»ին հետ կցուած պիտի գտնէք «Աւարայրի Արծիւ» յանելուածը, որ գործն է Եգիպտահայ նկարիչ Նուպար Ափաքեանին, որուն մասին կրնաք կարդալ մեր թիւին էջ (28)ի վրայ:

Հաճելի է նաեւ տեսնել, որ արեւմտահայերէնով նոր կայքէջեր կը շարունակեն երեւիլ մեր իրականութեան մէջ, ինչ որ կը հաստատէ, թէ տակաւին – փառք Տիրոջ – կա՛ն արեւմտահայերէնի ճակատագրով եւ նոր սերունդին հայերէնի իմացութեամբ մտահոգ կողմեր: Այս նոր յայտնուած կայքէջերէն մէկն է «Փիլիպարտէզ»ը, որուն մասին կրնաք կարդալ մեր թիւին մէջ, էջ (31)ի վրայ:

Հակառակ անոր որ նոր տարին սկսանք առանց մեծ տօնակատարութիւններու, բայց կը յուսանք որ տարին միայն բարիք բերէ մեր համայնքին, ամբողջ մարդկութեան, բայց մանաւանդ մեր հայրենիքին, Հայաստանի, որ այնքան կարիք ունի խաղաղ կեանքի մը ապահովութեան:

ՅԵՏՀԱՅԵԱՑՔ ԱՆՑՆՈՂ ՏԱՐՈՒԱՆ ՎՐԱՅ

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Նախագահ Պերճ Սեդրակեանի Խօսքը

Նոր Տարուան Ընդառաջ

Նոր Տարուան սեմին, անցնող 2021 տարուան վրայ յետադարձ ակնարկով մը կրնանք հաստատել, որ անիկա մեր կազմակերպութեան համար եղաւ նախաձեռնելու եւ նոր ծրագիրներ իրականացնելու փորձառական շրջան մը: Նախորդ երկու տարիներու տագնապներուն ծանրակշիռ հետեւանքները լուրջ մարտահրաւերներ ստեղծած էին համայն աշխարհին, մասնաւորաբար հայութեան համար: Հ.Բ.Ը.Մ.ը շարունակեց դիմակալել այդ մարտահրաւերները, յանձնառու՝ ամենուրեք հայութեան կարիքներուն հասնելու իր առաքելութեան:

Երբ համավարակի դէմ միջոցառումներու որոշակի արդիւնաւորութեամբ ճամբորդութիւնները կարելի դարձան, մենք առաջին իսկ պատեհութեամբ անձամբ այցելեցինք Հայաստանի, Արցախի եւ Միջին Արեւելքի արտակարգ իրավիճակներու մատնուած մեր համայնքները, մօտէն գնահատելու համար առաւել եւս խոցելի այդ շրջանակներուն կարիքները: Ընտանիքներ, որոնք հապճեպով տեղահան եղած էին իրենց պապենական օճախներէն, յետ-պատերազմեան նոր սահմանագիծերու պարտադրանքին տակ, տնտեսական խառնաշփոթ իրադրութեան իբր հետեւանք վառելանիւթի, սննդամթերքի եւ ապրուստի սուր տագնապ, իրենց անհետացած զաւակներէն եւ դուստրերէն լուր սպասող ծնողներ, համավարակ մը, որ մեր կեանքերը կաշկանդող իր սեղմումի թուլացման ոչ մէկ նշան ցոյց կու տայ: Մէկ խօսքով, ամբողջ սերունդի մը ձեռքբերումներուն առերեւոյթ կորուստը:

Բայց եւ այնպէս, ի հեճուկս այս մարտահրաւերներուն, մենք մեր անցեալի փորձառութեամբ սորված ենք ի մի բերել մեր միջոցները եւ աշխարհի բոլոր կող-

մերէն համախմբել մեր համապատասխան ուժերը, ապագային ընդառաջ նոր գաղափարներ եւ գործելակերպ որդեգրելով: Այս տարին, մասամբ նաեւ համեմատական հանդարտութեամբ, վերածրագրումի եւ նոր ռազմավարութեան մշակումի առիթ հանդիսացաւ: Մեր դեկլարութիւնը միշտ հետամուտ է գործակցութեան եզրեր գտնելու մեր տեղական համայնքներուն եւ աշխարհի տարածքին մեզի համախոհ կազմակերպութիւններու հետ, հայութեան շահերուն ի նպաստ ռազմավարութիւն, գործելակերպեր եւ համապատասխան ծրագիրներ մշակելու ուղղութեամբ:

Հ.Բ.Ը.Մ.ը մարդասիրական իր օգնութիւնները օրուան կարիքներուն համապատասխան հունաւորելու իր ճկունութիւնը եւ կարեկցական ոգին ցուցաբերեց, հոգեկան ճնշուածութեան (trauma) եւ մտային առողջութեան ուղղուած խորհրդատուական եւ հոգեբանական աջակցութեան տարբեր տեսակի ծրագիրներ կազմակերպելով, որոնք մասնաւորաբար կենսական էին Հայաստանի, Արցախի եւ Լիբանանի մեր համայնքներուն ապաքինումի գործընթացին համար:

Միութեան մարդասիրական օգնութեան հիմնական ծրագիրները շարունակուեցան 2021-ի ընթացքին, սննդամթերքի եւ ուտելիքի մատակարարման, բնակարաններու եւ դպրոցաշէնքերու վերանորոգման եւ այլ ուղղութիւններով: Կարիքաւորներու եւ ծանր պայմաններու մատնուած մարդոց մեծ թիւը նկատի ունենալով, անհրաժեշտ էր որ ապահովէինք նաեւ միջազգային կազմակերպութիւններու աջակցութիւնը, հասնելու համար աղէտեալներուն եւ անոնց ընտանիքներուն բազմապիսի կարիքներուն: Այս առնչութեամբ, տեղին է նշել շարք մը

Նոր ծրագիրներ, ինչպես Հայեր Միացեք (Armenians Come Together ACT), նաեւ արդէն գործող ծրագիրներէն Հայաստան Կենաց Երկիր (Armenie Terre De Vie) եւ Յայտնաբերէ Հայաստանը (Discover Armenia) ծրագիրները, որոնք նոր շեշտադրում ստացան եւ պիտի շարունակեն հազարաւորներու օգտակար հանդիսանալ յառաջիկայ տարեշրջանին: Առաւել եւս, տնտեսական-հասարակական զարգացման ծրագիրները շարունակեցին արդիւնաւորուիլ խորհրդատուական եւ տարբեր մարզերու մէջ վերապատրաստութեան եւ արհեստավարժութեան մակարդակի բարելաւումին նպաստող ծրագիրներով, որոնց կ'օժանդակէր կամաւորներու մեր լայն ցանցը իր մարդուժով: Մեր կամաւորները եւ պաշտօնէութիւնը, համաշխարհային նոր իրադրութեան պահանջներուն համապատասխան միջոցներով եւ գործելակերպով, ապագային ուղղուած նոր հարթակներ ստեղծեցին, արդիւնաւորութեամբ իրականացնելու համար Միութեան ծրագիրները: Նոյն ոգիով, անցնող Փետրուար ամսուն կայացած մեր 91-րդ Ընդհանուր Ժողովը, որ առաջին անգամ ըլլալով տեղի ունեցաւ առցանց դրութեամբ, յաջողեցաւ ապահովել ցարդ մեծագոյն թիւով եւ ամենատարբեր խաւերէ միութենականներու մասնակցութիւնը: Համոզուած ենք, որ հաղորդակցական ճարտարագիտութեան նոր զարգացումներով, ըլլայ դէմ առ դէմ թէ առցանց, հայեր պիտի կարենան առաւելագոյնս խանդավառել զիրար եւ աջակցիլ իրարու:

Մենք կոչ կ'ուղղենք սփիւռքի հայ համայնքներուն, իրենց կարելիութիւնները կեդրոնացնելու հայրենիքի մէջ գործադրող յատուկ նախաձեռնութիւններու իրականացումին ուղղութեամբ: Անհրաժեշտ է որ մեր շրջանակները, մասնաճիւղերը, դպրոցները եւ Երիտասարդ Արհեստավարժներու խումբերը, մշտական կապի մէջ ըլլան մեր հետ յառաջիկայ տարուան ընթացքին, յաւելեալ թափով իրականացնելու համար համագործակցական

ցական նախաձեռնութիւնները:

Անշուշտ մենք պիտի շարունակենք մօտէն հետեւիլ Հայաստանի կառավարութեան կողմէ դրացի երկիրներուն հետ յառաջ տարուող բանակցութիւններուն, տարածաշրջանի յետ-պատերազմեան աշխարհաքաղաքական խնդիրներու լուծման ուղղութեամբ: Արցախի անվտանգութեան, Հայաստանի սահմաններուն սահմանազատման եւ սահմանագծման կապուած այդ քննարկումները կը վերաբերին խնդիրներու, որոնք էապէս կապուած են մեր երկրին անվտանգութեան, տնտեսական զարգացման եւ մեր համընդհանուր ազգի բարօրութեան հիմնահարցերուն:

Մինչ կը պատրաստուինք դիմաւորել Նոր Տարին, կը հրաւիրենք բոլորը միասնաբար նոր միջոցներ փնտռելու, որպէսզի բազմապատկենք մեր առաքելութեան ազդեցութիւնը: Այսօր ամբողջովին նոր իրականութիւն մը կը դիմագրաւենք: Հ.Բ.Ը.Մ.ը կը շարունակէ ստեղծարար նոր միջոցներ որոնել, որոնք կը նպաստեն կրթութեան ու մշակոյթի զարգացման եւ հաղորդակցութեան սերտացման: Կոչ կ'ուղղենք բոլորին միանալու մեր առաքելութեան: Պէտք է հաստատ մնալ այս ուղեգիծին վրայ, յանձնառու մնալով սփիւռքին եւ հայրենիքին:

Հ.Բ.Ը.Մ.ը իր առաքելութեամբ փաստած է դարաւոր փիլիսոփայութեան այն միտքը, թէ մեծ տազնապներուն կը հետեւին նոր առիթներ: Մենք այս իմաստուն միտքին ոգիով պիտի դիմագրաւենք այն, ինչ Նոր Տարուան ընթացքին մեզի համար վերապահած է աշխարհը: Անշուշտ այդ բոլորը կարելի պիտի ըլլայ մեր նպատակասէւեռ կամաւորներու լայն ցանցին, պաշտօնէութեան, առատաձեռն նուիրատուներուն եւ վստահելի գործընկերներուն աջակցութեամբ միայն:

Առողջ եւ բարեբեր Նոր Տարուան անկեղծ մաղթանքներով՝

Նախագահ Պերճ Սեդրակեան
3 Յունուար 2022

ԻՇԽԱՆԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐ ՄԸ

Վաչէ եւ Թամար Մանուկեաններու Մէկ Միլիոն Տոլարի
Ամաւերջի Նուէրը Հ.Բ.Ը.Մ.ին

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Հոգաբարձուներու Խորհուրդի Ատենապետ Տէր եւ Տիկին Վաչէ եւ Թամար Մանուկեանները, Միութեան առաքելութեան սատարող իրենց բարերարութիւններու ծիրէն ներս, յայտարարած են թէ տարեվերջին մէկ միլիոն տոլարի նուիրատուութիւն մը կը կատարեն Հ.Բ.Ը.Մ.ի ծրագիրներուն ի նպաստ: Գնահատելով Միութեան բարերարներուն այս ազնիւ նախաձեռնութիւնը, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Նախագահ Պերճ Սեդրակեան կը նշէ՝ «Ակնյայտ է, թէ որպէս իրենց հայ պատկանելութեամբ հպարտ բարեսէր եւ մարդասէր անձիք, Մանուկեաններու առատաձեռնութիւնը ոչ միայն անկեղծօրէն սրտաբուխ է, այլեւ ունի մարտավարական յստակ ուղղութեամբ: Իրենց մատը ժամանակի բազկերակին վրայ պահած, անոնք կարող են արժեւորել պահի հրամայականը եւ ընդառաջելով անոր, ապահովել ապագան: Մենք խորապէս երախտագէտ ենք Մանուկեաններուն եւ մեր բոլոր նուիրատուներուն, որոնց աջակցութեամբ է որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը կը յաջողի շարունակել իր առաքելութիւնը»:

Լիբանան ծնած միջազգային գործարար Վաչէ Մանուկեան, բարեսիրութեան խոր եւ անաղարտ հակումը ժառանգած է իր ծնողներէն, հաստատելով համաշխարհային բարեսիրական լաւագոյն ավանդոյթներ: Անոնք, տէր եւ տիկին, շարունակաբար սատարած են Հայ Եկեղեցւոյ յառաջդիմութեան եւ հայութեան ընդհանրական շահերուն: Իրենց բարերարական ոգին դրսեւորուած է բազմաթիւ նախաձեռնութիւններով, որոնք կը նպաստեն ոչ միայն հայերու, այլեւ կը տարածուին միջազգային համայնքին վրայ, մարդասիրական, կրթական, մշակութային եւ հոգեւոր յատկանշական ծրագիրներով:

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը աշխարհի մեծագոյն ոչ-շահամէտ հայկական կազմակերպութիւնն է, նուիրուած հայեցի ինքնութեան եւ ժառանգութեան պահպանումին եւ մշակումին, կրթական, մշակութային եւ մարդասիրական ծրագիրներով: Միութեան գործունէութիւնը բարերար ազդեցութիւն կը բերէ տարեկան 500,000-է անելի անձերու կեանքերէն ներս, Հայաստանի ու Արցախի մէջ եւ Սփիւռքի տարածքին: Իր հիմնադրութենէն ի վեր, Հ.Բ.Ը.Մ.ը հաւատարիմ մնացած է համայն հայութեան բարօրութեան ապահովումին ուղղուած իր գլխաւոր առաքելութեան:

Դեկտեմբեր 2021

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 16 Յունուար 2022-ին, ՀԲԸՄ Գահիրէի մասնաժողովի, Եգիպտոսի ՀԲԸՄի Շրջանակային Յանձնաժողովի եւ ՀՄԸՄ Նուպար Գահիրէի վարչութիւններէն պատուիրակութիւն մը հանդիպում ունեցաւ Եգիպտոսի մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան նորանշանակ դեսպան տիար Հրաչեայ Փօլատեանի հետ:

Պատուիրակութիւնը բարի գալուստի եւ բարեյաջող կեցութեան իր մաղթանքները փոխանցեց նորանշանակ դեսպանին եւ անոր հետ զրուցեց համայնքին կեանքէն, ինչպէս նաեւ կարգ մը ծրագիրներ քննարկեց:

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅՈՑ ԹԻՒԸ

Հետեւեալ տուեալները կը գտնենք Սուրէն Պարթեւեանի խմբագրած «Եգիպտահայ Տարեցոյց»ի 1914-ի տարիգիրքին մէջ:

Մատթէոս Ուռհայեցի, որ ապրած է ԺԲ. դարուն, 30 հազարի կը հասցնէր այն օրերուն հայերու թիւը. սակայն ինչ ինչ նշաններէ կրնար կարծուիլ թէ այդ թիւը աւելի մեծ էր: Էյուպիներու հալածանքին պատճառով հայերը շատ նուազեցան Եգիպտոսի մէջ. ԺԸ. դարու վերջերը հազիւ քանի մը հարիւրներով կը հաշուէին. Մուհամէտ Ալիի օրով անոնց թիւը յաւելում կրեց:

1895-ի ահաւոր դէպքերէն անմիջապէս առաջ հաւանական հաշուով 2000 հայեր կային Եգիպտոս: Այդ թուականին գաղթականներու բուռն հոսանք մը բազմապատկեց անոնց թիւը, որ աճեցաւ Ատանայի արհաւիրքէն ետք:

Այսօր 12.000 Կը կարծուի հայերուն թիւը, հայ կաթողիկէներու եւ հայ աւետարանականներուն հետ միասին: Անոնցմէ կէսէն աւելին Գահիրէի մէջ է, շուրջ 4.000-ը Աղեքսանդրիոյ եւ մնացեալն ալ ուրիշ քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ կը բնակի:

ՀՀ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՆՈՐԱՆՇԱՆԱԿ ԴԵՍՊԱՆ ՏԻԱՐ ՀՐԱԶԵԱՅ ՓՕԼԱՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

Տեղեկատու – Պիտի խնդրեի որ Ձեր կենսագրության մասին հակիրճ ձեռով խօսիք:

Հր. Փոլատեան – 1993-ին աւատրել եմ Երեւանի Պետական Համալսարանի Արեւելագիտութեան ֆագուլտետը եւ այդ թուականից էլ անցել եմ աշխատանքի Հայաստանի Արտաքին Գործերի Նախարարութիւնում, մագիստրոսականը պաշտպանել եմ 1994 թուականին՝ Հալէ-

դու պարտաւոր չես մեզի հետ իջնել ու պաշտպանել շէնքը, «լիկան շապիյէ»¹ անդամ դառնալ», այնուամենայնիւ մի քանի օր ականայից մասնակից դարձայ, մինչեւ որ մեր ուսանողների հետ – այն օրերին հինգ հայ ուսանողներ ունէինք այստեղ – հասանք դեսպանութիւն: Այդ օրերը կը յիշեմ եւ իմ բարձր գնահատանքը կ'ուզեմ ընդգծել եգիպտացի ժողովուրդին, այս հարցազրոյցի

ընթացքում: Ստացուում է, որ այդ թուականից, այսինքն 93-ից ի վեր, 28 տարի է իմ կեանքը ընդհանուր առմամբ կապուած է Մերձաւոր Արեւելքի հետ: Աշխատել եմ Սիրիայում երկու անգամ՝ Հալէպում եւ Դամասկոսում, դրանից յետոյ որպէս դեսպանութեան խորհրդական 2008-2011թթ.-ին՝ Եգիպտոսում, յեղափոխութեան ընթացքում: Կարելի է ասել, որ Դեսպան Ա. Մելքոնյանից բացի, ես միակ դիւանագէտն եմ եղել, որը յեղափոխութեան դժուարութիւնները տարել է եգիպտացի ժողովրդի հետ միասին: Կարող եմ նշել, որ ծայրայեղ կացութիւնների մէջ ժողովուրդը կրնայ բնաւորութեան այնպիսի յատկութիւններ բացայայտել, որոնք սովորական պահերի չեն երեւում: Ես եւ ընտանիքս այդ օրերին տարբեր պատկերացումներ եւ մտավախութիւններ ունէինք, որովհետեւ մի քանի օր չէի կարողանում դեսպանութիւն հասնել, այդ ժամանակ կը բնակէի Տոքքիում, բայց ի զարմանս ինձ, դրականօրէն կարող եմ ասել, որ այդ նոյն պարզ ժողովուրդը ինձ իր պաշտպանութեան տակ առաւ. կ'ըսէին՝ «Մեր մօտ հիւրը թագաւոր է, սուլթան,

ընթացքում:

Դրանից յետոյ մօտ եօթը տարի եղել եմ Հայաստանում, զբաղեցրել եմ ԱԳՆ Մերձաւոր Արեւելքի Վարչութիւնում Մերձաւոր Արեւելքի եւ Իսրայէլի բաժնի վարիչի պաշտօնը, այնուհետեւ 2018 թուականի Հոկտեմբերին նշանակուել եմ որպէս Հայաստանի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան Իրաքում: Այնպէս ստացուեց, որ անմիջապէս Իրաքում երեք տարին չլրացած տեղափոխուեցի Եգիպտոս՝ այս անգամ արդէն դեսպանի կարգավիճակով: Առաջին անգամ աշխատանքիս ընթացքում ընտանիքս ամբողջական էր, երկու որդիներս մեզ հետ էին, այս անգամ՝ իրենք արդէն համալսարանի ուսանողներ են: Գտնուում եմ Եգիպտոսում կնոջս՝ Զառա Բալայանի հետ, որը մշտապէս ինձ օգնում և աջակցում է, մի խօսքով թիկունքիս ամրութիւնն է ապահովում:

Տ. Ինչո՞ւ «Արտակարգ եւ Լիազօր» կը դրուի դեսպանի մը անունէն առաջ:

Հ. Փ. Ատիկա կը վերաբերի դեսպանին իրաւունքներուն, պարտականութիւններուն, մարդ, որ իր երկիրը կը ներկայացնի մի այլ երկրում, սովորաբար ար-

տակարգ իրաւունքներ ունի իր երկրի նախագահի կողմից եւ ի հարկ է դիւանագիտութեան մէջ: Միջազգային դիւանագիտական գործունէութեանը 1961 թուականի Վիեննայի գոնվենցիայով (համաձայնութիւն) չափանիշեր կը տրուին, առաջին հերթին ի հարկ է անձեռնմխելութիւնը: Իսկ ինչ վերաբերում է դեսպանին, ապա նա դարեր շարունակ համարել է alter ego, այսինքն «երկրորդ ես» եւ պատուով ներկայացնում է երկրի ղեկավարին, եւ այդ իսկ պատճառով դեսպանի նկատմամբ վերաբերմունքը դիտարկուել և դիտարկուում է որպէս երկրի և նրա ղեկավարի նկատմամբ վերաբերմունք: Դա է պատճառը, որ «արտակարգ» եւ «լիազօր» բառերուն՝ դեսպանը լիազօրուած է երկրի ղեկավարի կողմից եւ արտակարգ իրաւունքներ ունի, որոնք սովորաբար երկրի քաղաքացիները չունեն:

Տ. Նախապէս գտնուած էք Եգիպտոս, որպէս ՀՀ հիւպատոս. ձեզի ծանօթ են երկրին կացութիւնն ու հայ համայնքին վիճակը: Սակայն այսօր շատ բան փոխուած է, թէ՛ համաշխարհային եւ թէ՛ տարածաշրջանի քաղաքականութեան մէջ: Ի՞նչ է Հայաստանի փոխարաբերութիւնը այսօր Եգիպտոսի հետ, տարածաշրջանի վերիվայրումներուն մէջ:

Հ. Փ. Այո, աշխատել եմ որպէս խորհրդական եւ նաև հիւպատոսի պարտականութիւնները կատարող:

Երբ Եգիպտոսի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատուեցին Հայաստանի Անկախութիւնից անմիջապէս յետոյ՝ 1992-ի Մարտին, անմիջապէս, շատ արագ թէ՛ Եգիպտոս, թէ՛ Հայաստան ձեռնամուխ եղան դեսպանութիւններ բացելու: Եգիպտոսը Մերձաւոր Արեւելքում եւ արաբական աշխարհում շատ առանձնայատուկ դեր ունի: Ի դէպ, 2022-ի Մարտին լրանում է հայ-եգիպտական դիւանագիտական յարաբերութիւնների հաստատման 30 տարին, որը նշելու տարբեր առիթներ կ'ունենանք տարուայ ընթացքին: Եգիպտոսը մշտապէս ներկայացում է որպէս առաջատար դեր ունեցող երկիր արաբական պետութիւնների

մօտ, նաեւ Մերձաւոր Արեւելքում, Եգիպտոսը կարելի է համարել որպէս տարածաշրջանային գերտէրութիւն, եւ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները մշտապէս բնութագրուել են որպէս բարեկամական, եւ արդէն երեք տասնամեակ է այդ յարաբերութիւնները զարգանում են: Անշուշտ, այստեղ պէտք է նշել, որ տնտեսական յարաբերութիւնները դեռևս «կաղում են», բայց քաղաքական յարաբերութիւնները մշտապէս գտնուել են բարձր մակարդակի վրայ, երեք տասնամեակի ընթացքում ունեցել ենք բազմաթիւ այցելութիւններ նախագահների, արտգործնախարարների, իսկ մեր գալիք ծրագրերի մասին կը պատմեմ յաջորդ հանդիպումին, որովհետեւ ես որպէս նորանշանակ դեսպան (երեք ամիսը դեռ չի լրացել որ ես այստեղ եմ), կարծում եմ, որ մօտիկ օրերին ինձ պատիւ կը վիճակուի հաւատարմագրերը յանձնել Եգիպտոսի նախագահ Նորին Վսեմութիւն պարոն Ապտէլ Ֆաթթահ էլ Սիսիի:

Տ. Հեռանկարներ կա՞ն տնտեսական յարաբերութիւնները բարելաւելու:

Հ. Փ. Ինքս որպէս դիւանագետ տեսնում եմ, որ տնտեսական յարաբերութիւնների զարգացման համար մեծ ներուժն առկայ է, պէտք է փոխադարձաբար նպաստել առևտրա-արդիւնաբերական ցուցահանդէսների մասնակցութեամբ, որ վերջին տարիներին բաւականին նուազել է՝ տարածաշրջանին վիճակից եւ գովիտից ելնելով: Եթէ յաջորդ տարիներին նմանատիպ արգելքներ չունենանք, անշուշտ արդիւնաբերական ցուցահանդէսների, business forum-ների միջոցով, մենք որպէս դեսպանութիւն կը փորձենք աջակցել: Եւ այդ յարաբերութիւնների զարգացումը, վստահ եմ, որ արդիւնաւետ կը լինի:

Տ. Գիտենք, որ Գահիրէի համալսարանին Արեւելեան Լեզուներու կաճառին մաս կազմող «Հայագիտական Ուսումնասիրութիւններու Կեդրոն»ը տարիներ առաջ փակուած էր, որոշ պատճառներով: Այսօր եւս փակ կը մնայ, սկսելով համավարակի օրերէն, համալսարանին փակուելուն առնթեր:

Համալսարանը բացուած է, իսկ Կեդրոնը՝ ոչ տակաւին: Կրնա՞ք այս մասին խօսիլ, լուսաբանութիւն տալ:

Հ. Փ. Այս առումով իմ գալուց յետոյ անմիջապէս քայլեր ձեռնարկեցինք, մինչեւ արեւելահայերէն դասաւանդելու համար ուսուցչուհի տրամադրուի, նախկին դեսպան Կ. Գրիգորեանի կողմից Հայաստանի կառավարութեանը եղած դիմումին համաձայն: Հայաստանի կառավարութիւնը այդ ուսուցչուհիին ֆինանսաւորում տրամադրել է: Ես ինքս այցելեցի այնտեղ եւ տեսնելով Կեդրոնի վիճակը, փորձեցի այն կարգի բերել, որովհետեւ այնտեղ նորոգումի եւ գոյքի հարցեր կային, որ այս պահուն իրագործում ենք Եգիպտոսում Հայ Առաքելական Եկեղեցու Առաջնորդարանի և Գահիրէի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան հետ համատեղ, իրենց օգնութեամբ եւ ֆինանսական մեծ աջակցութեամբ: Արեւելեան Լեզուների բաժին, նաեւ Կեդրոնի տնօրէնութեանը ես ինքս անձամբ դիմել եմ, սպասում ենք մեր գրաւոր յայտագրի պատասխանին, յուսանք պատասխանը դրական կը լինի, որպէսզի ուսուցչուհին, որը պատրաստ է Գահիրէ ժամանել Յունուարի կէսերին, սկսի դասաւանդումը: Փորձեցինք նաեւ որ հայոց լեզուն գայթակղիչ դարձնել օտարների համար, ինչպէս նաեւ փոքր դրամաշնորհներ տրամադրելով, որ կարծում եմ այս գործին օգտակար կը լինի: Մի խօսքով ... Ես յիշում եմ ինչպէս 2009 եւ 2010 թուականներին երկու մեծ գիտական միջազգային համաժողովներ անցկացրինք: Ես ինքս այդ երկու համաժողովների անցկացման ընթացքում իմ աւանդը ունեմ: Առաջինն անշուշտ Ռուբէն Կարապետեանի օրօք էր, ինքն այն ժամանակ այստեղ դեսպան էր և մեծ աշխատանք էր տարել դրա հիմնադրման եւ բացման ուղղութեամբ, երկրորդը՝ դեսպան Արմէն Մելքոնեանի ղեկավարութեամբ: Սակայն որոշ ժամանակով, ցաւօք, ընդհատուեցին Կեդրոնի աշխատանքները՝ յայտնի պատճառներով: Վերջի տարիներին որքանով գիտեմ մէկ համաժողով է տեղի ունեցել եւ լեզուի

ուսուցում իրականացուել է հենց Ձեր միջոցով: Դա միջոց է եղել պահպանել Կեդրոնը առաջին հերթին: Հիմա փորձում ենք Հայաստանի կառավարութեան եւ համայնքի միացեալ ուժերով վերակենդանացնել Կեդրոնը: Մեծ յոյս ունեմ, որ կը յաջողենք:

Տ. Կեդրոնին համար նոր տնօրէն որոշուա՞ծ է:

Հ. Փ. Նախկին տնօրէնուհին դիմում էր ներկայացրել Համալսարանի ղեկավարութեանը հրաժարելու, բայց իր հրաժարականը չի ընդունուել: Մենք փորձեցինք հաւաստիացնել, որ աշխատանքները սկսուելու են եւ ինք արդէն համաձայնել է շարունակել աշխատանքը:

Տ. Այս Կեդրոնը նաեւ ինը կամ եօթը անձերէ կազմուած յանձնախումբ մը ունի, որուն երեք անդամները հայեր են: Այդ յանձնախումբը իր աշխատանքները կը շարունակէ՞:

Հ. Փ. Ճիշդն ասած չգիտեմ նման յանձնախումբի մասին: Տնօրէնն էլ ինձ չի տեղեկացրել:

Տ. Հարցումս անոր համար է, որ եթէ այդ յանձնախումբին գոնէ երեք հայ անդամներուն աշխատանքը հետեւողական ըլլայ, ատիկա դրական կերպով կ'անդրադառնայ Կեդրոնին վրայ:

Հ. Փ. Փորձեմ այդ հարցը ճշդել, եթէ կայ նման յանձնախումբ, ես աւելի քան ուրախ կը լինեմ նրանց հետ աշխատելու:

Տ. Կը թուի որ այս Կեդրոնը խափանելու միտումներ կան համալսարանէն ներս. ի՞նչ կ'ըսէք այս մասին:

Հ. Փ. Խափանելու միտումները համալսարանում դեռեւս բացման օրից կային. ես կարծում եմ, որ նոյն հակազդեցութիւնը հիմա էլ պիտի լինի մեր հարեւան երկրների ներկայացուցիչների կողմից: Եգիպտացիների կողմից վստահ եմ, որ նման ցանկութիւն չի եղել, հիմա էլ առկայ չէ: Յամենայն դէպս, Կեդրոնի տնօրէնի հետ հանդիպումից յետոյ, ես նման տպաւորութիւն չեմ ստացել:

Տ. Այլ գործօն մը եւս կրնայ ազդեցութիւն ունենալ՝ կարգ մը ուրիշ ամպիոններ շատ մեծ ճիգ կը թափեն զանազան միջոցներով ուսանողները

գրաւելու, ինչպէս օրինակ փայլուն ուսանողները հրաւիրելով իրենց երկիր, պտըտցնելով եւ այլն: Կը կարծէ՞ք որ մենք միջոց ունինք նման ձեւերով ուսանողները գրաւելու:

Հ. Փ. Որեւէ գործ անելուց ընդհանրապէս իմ կեանքի սկզբունքն է առաջին հերթին ունենալ ցանկութիւն և կամք. եթէ կայ ցանկութիւն, միջոցները միշտ ալ կը գտնուեն: Կը կարծեմ, որ մեր ցանկութիւնը վերակենդանացնելու Հայկական Ուսումնասիրութիւնների Կեդրոնը շատ մեծ է, յատկապէս իմ կողմից, ձեր նշած միջոցները՝ ուսանողները հրաւիրելու, Կեդրոնի տնօրէնին հրաւիրելու եւ այլն, անպայման կը փորձենք անել եւ միջոցներ հայթայթել նաև դրա համար:

Տ. Այլ հարց մը. Աղեքսանդրիոյ Մատենադարանին մէջ, այլ լեզուներու կողքին, ինչպէս ճաբոներէն, չինարէն կամ մալեգերէնի կողքին հայերէն գիրքերու հարցը. տարիներ առաջ երկու սնտուկ հայերէն կամ հայկական նիւթերու առնչուող գիրքեր ղրկուած են, որոնք մատենադարանի համացանցային ցանկերուն վրայ կան, սակայն կարելի չէ զանոնք գտնել դարաններուն վրայ: Ինծի կը թուի թէ ասոր պատճառը հայերէն գիտցող մէկու մը չգոյութիւնն է, մէկը, որ կարենայ այդ գիրքերը տեղադրել կամ դասաւորել: Կը կարծէ՞ք որ կարելի է կապ հաստատել Մատենադարանին հետ, կարգ մը գիրքեր, ինչպէս ՀԲԸՄի հրատարակած արաբերէն շատ կարելոր հատորները նուիրել եւ զանոնք դասաւորելու ձեւ մը գտնել:

Հ. Փ. Հերթով սկսենք. Աղեքսանդրիոյ Մատենադարանին ղրկուած հայերէն կամ հայկական նիւթերով գիրքերէն ես տեղեակ չեմ՝ ե՞րբ է ղրկուել, հասկանանք, եթէ այնտեղ դասաւորումի խնդիր ունեն, եթէ Մատենադարանը ունի նման աջակցութեան կարիք, կարող ենք ձեւը գտնել եւ աջակցութիւն ցուցաբերել: Բայց նման խնդիր ես առաջին անգամ Ձեզնից եմ լսում:

Ես Ձեզ ուրիշ մի բան ասեմ. Եգիպտոսի Նոր Մայրաքաղաքում գրադարան են

կառուցուել եւ մենք պետութեան կողմից գրաւոր դիմում ենք ստացել՝ հարիւր գիրք տրամադրելու Հայաստանի, հայագիտութեան, պատմութեան մասին, նախընտրելի է նաեւ անշուշտ արաբերէն լեզուով: Ես կապուել եմ Հայաստան, նաեւ հարցը քննարկել ենք Առաջնորդի հետ, պայմանաւորուել ենք որ այդ քանակութեամբ գիրք հաւաքելուց յետոյ, համայնքային միջոցներով եւ Հայաստանից ստանալուց յետոյ, կը փորձենք այդ քանակութեան մի մասը ապահովել նաեւ այստեղ: Կարծում եմ, որ ասիկա հայն ու Հայաստանը ներկայացնելու բաւական լաւ հարթակ է:

Նշեմ նաև, որ երկու թէ երեք օր առաջ գրաւոր դիմել եմ Առաջնորդարան: Հայաստանում Սփիւռքի հետ կապերի գրասենեակը նախաձեռնել է այլ երկրներից «լքուած գրադարանների» վերադարձ Հայրենիք, նամակի մէջ գրել եմ, որ եթէ լինեն հին գրքեր, նոյնիսկ ձեռագրեր, ցանկութեան դէպքում փորձենք դրանք տեղափոխել Հայաստան: Ամբողջ աշխարհով նման ծրագիր է սկսուել՝ արժէքաւոր գրականութիւնը փոխադրել Հայաստան, յատկապէս այն համայնքներից, որտեղ դրանց գոյութիւնը վտանգուած է: Գիտէք Մերձաւոր Արեւելքի մեր համայնքները, գիտէք ինչ վիճակի մէջ են հիմա, անշուշտ խօսքը չի վերաբերում Եգիպտոսին, բայց Սիրիայում, Լիբանանում, Իրաքում բաւական հոգեւոր ժառանգութիւն ունենք, որը կարծում եմ գուցէ եւ ժամանակին Հայաստան տեղափոխուի:

Տ. Վերադառնալով Նոր Մայրաքաղաքի գրադարանին, դուք կրնաք նաեւ ՀԲԸ Միութեան դիմել, որովհետեւ մեր Միութիւնը ունի արաբերէն լեզուով կարելոր հրատարակութիւններ, որոնք կ'առնչուին հայութեան եւ Մեծ Եղեռնին ու մանաւանդ Եգիպտոսի եւ արաբական այլ երկիրներու կեցուածքին, ուղղակի Զարդի օրերուն, մամուլին մէջ լոյս տեսած յօդուածներու հաւաքածոներով:

Կրնանք նաեւ մեր՝ այսինքն ՀԲԸՄի Աղաթօն գրադարանի հին եւ թանկար-

ժեք գիրքերու կրկնօրինակներէն տրամադրել նոր մայրաքաղաքի գրադարանին:

Հ. Փ. Երեւանի Մատենադարանի տնօրէնը՝ պարոն Վահան Տէր Ղեւոնդեանը, իմ լաւ բարեկամն է, որը տարիներ շարունակ նուիրել է իր կեանքը Մատենադարանին, ձեռագրերին, հայոց հոգեւոր մշակոյթին, ժառանգութեան պաշտպանութեանը, եթէ մենք ցանկ ունենանք, կը ներկայացնենք, տեղափոխման համար կը փորձենք աջակցութիւն ցուցաբերել:

Տ. Իսկ Աղեքսանդրիոյ Մատենադարանին հետ գործակցելու որեւէ հեռանկար կը տեսնէ՞ք:

Հ. Փ. Մեծ հաճոյքով: Ես դեռ նոր եմ այստեղ եւ նման ծրագրեր ի հարկէ կան, ոչ միայն Աղեքսանդրիոյ Մատենադարանին հետ, այլ նաեւ մշակութային և գիտահետազօտական կեդրոնների հետ համագործակցութիւնը խիստ անհրաժեշտ եմ համարում, մօտակայ ամիսներին կը փորձեմ այդ համագործակցութիւնը հաստատել:

Տ. Դեսպանութիւնը անշուշտ երկիրներու մակարդակով յարաբերութիւններ կը մշակէ, բայց արդեօք որեւէ դեր ունի՞ համայնքի կեանքին մէջ:

Հ. Փ. Ես կարծում եմ ոչ միայն Դեսպանութիւնը, այլ նախ եւ առաջ Հայաստանի իշխանութիւնները, կառավարութիւնը ընդհանրապէս մեր համայնքների մէջ անելիքներ ունեն: Ցաւօք, ինքս էլ նկատել եմ, այն տպաւորութիւնն է ստեղծուել, որ համայնքները ջանքեր գործադրում են, որ օգտակար լինեն Հայաստանին տասնեակ տարիներ շարունակ, պատերազմի ընթացքում աջակցելով, իսկ Հայաստանը՝ ոչ: Օգնութիւնը պէտք է փոխադարձ լինի: Կարծում եմ որ Հայաստանի քաղաքականութեան մի մասը կազմում է համայնքների աջակցութիւնը եւ առաջին հերթին ոչ միայն Եգիպտոսում, այլև՝ ամբողջ աշխարհով մէկ: Հայաստանը պէտք է իմանայ, տեղեկանայ համայնքների կարիքների մասին՝ սկսած դպրոցից, համայնքային կառոյցներից, իմանայ թէ ինչ խնդիրներ ունեն, ապա այդ համայնքները կարողանան աջակցութիւն ստանալ

պետութեան, կառավարութեան եւ դեսպանութեան կողմից:

Տ. Սովետ Միութեան օրով, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կոմիտէի միջոցով նման աջակցութիւն եղած էր, այսօր գրեթէ չկայ նման աջակցութիւն. յոյս ունի՞ք որ օր մը կ'իրականանայ ատիկա:

Հ. Փ. Պէ՛տք է լինի նման աջակցութիւն. վերջին մէկ-երկու տարում մեր ստացած յանձնարարականները յուշում են, որ նման աջակցութիւն լինելու է, Հայաստանում առնուազն մտահոգուած են էդ խնդիրներով: Անհատապէս համայնքային խնդիրներին պէտք է ծանօթանալ, ընդհանուր «Սփիւռքի խնդիրները» միշտ յեղյեղուկ գաղափար է, որովհետեւ իւրաքանչիւր համայնք ունի իր ուրոյն խնդիրները:

Տ. Եգիպտոսի համայնքին համար մասնաւորապէս որոշ ծրագիր մը ունի՞ք:

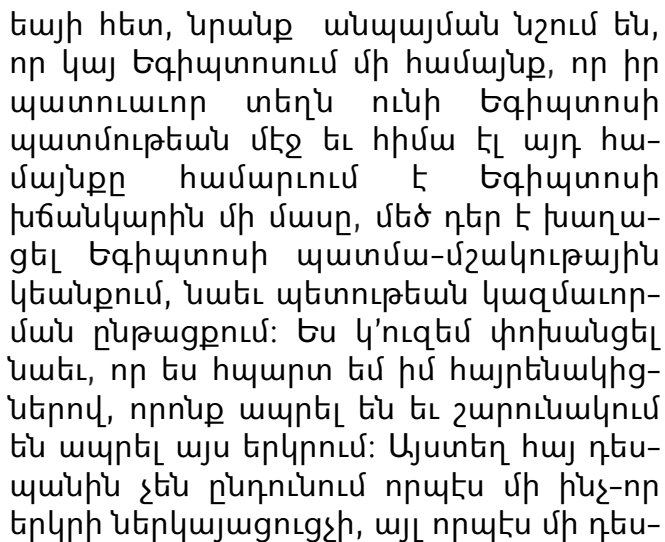
Հ. Փ. Ինձ ժամանակ է հարկաւոր ծանօթանալու համայնքային կառոյցներին, ղեկավարութեան հետ գուցէ եւ հասկնալ թէ ինչ խնդիրներ կան, համագործակցութեան եզրեր գտնել տարատեսակ բնագաւառներում: Ճիշդ է, որ Եգիպտոսի համայնքը փոքրաքանակ է, բայց ներոյժը մեծ է, գիտական, մշակութային, նաեւ ուղղակի համայնքային խնդիրների համար: Եթէ համայնքի կողմից ցանկութիւն լինի, ես մեծագոյն ջանքերով և ուրախութեամբ կը փորձեմ աջակցել:

Տ. Ուրեմն մէկ տարի ետք պէտք է կրկին հանդիպինք եւ զրուցենք ու տեսնենք թէ ինչեր կատարուած են այդ ընթացքին:

Իմ հարցումներս այսքանով կ'աւարտին. կ'ուզէ՞ք որեւէ խօսք փոխանցել:

Հ. Փ. Սիրով կարող ենք հանդիպել մէկ տարի անց: Կ'ուզեմ նոր տարուան առիթով համայնքին փոխանցել մեր շնորհաւորանքները Ձեր թերթին միջոցով: Մի բան, որ մեծագոյն հաճոյք է պատճառում ինձ ե՛ւ նախկինում, ե՛ւ այս երեք ամիսների ընթացքում, այն է, որ ես հպարտանում եմ եգիպտահայերով, իմ բոլոր հանդիպումներում ունէ եգիպտացի պաշտօն-

**Տ. Շնորհակալութիւն այս հանելի
գրոյցին համար:**

¹ Արաբերէն՝ Ժողովրդական յանձնաժողովներ

الجمهورية العربية السورية
MINISTRY OF HIGHER EDUCATION
AND SCIENTIFIC RESEARCH

وزارة التعليم العالي والبحث العلمي
MINISTRY OF HIGHER EDUCATION
AND SCIENTIFIC RESEARCH

براءة اختراع رقم : ٣٠٤٥٨

رئيس أكاديمية البحث العلمي والتكنولوجيا بعد الاطلاع على المادة (١٩) من قانون حماية الملكية الفكرية الصادر بالقانون رقم ٨٢ لسنة ٢٠٠٢، وعلى قرار رئيس الجمهورية رقم ٣٧٧ لسنة ١٩٩٨ بأعادة تنظيم أكاديمية البحث العلمي والتكنولوجيا، وعلى طلب البراءة المقدم تحت رقم ١٣٣٣ في ٢٠١٦ والمستندات المرفقة به، قرر:

مسألة (١)	:	تمنح براءة اختراع تحت رقم ٣٠٤٥٨
الى	:	دكتور / دكران جنبير خوجاس هوقاچميان
المركز العلم	:	١٧ شارع رشدي ميدان سفير مصر الجديدة - القاهرة - جمهورية مصر العربية
عن اختراع تحت مسمى	:	شريحة رفيقة من الذهب للزرع بعشبات الجنكواما
اسم المخترع	:	دكتور / دكران جنبير خوجاس هوقاچميان
مسدة البراءة	:	عشرون عاماً تبدأ من يوم ٢٠١٦/٠٧/٢٠، وله توضيح بيئالتها في الوثائق المعتمدة المرفقة بهذه الشهادة.
مسألة (٢)	:	صدر هذا القرار بالقاهرة في ٠٨ نوفمبر ٢٠٢٢
مسألة (٣)	:	على الجهة المختصة نشره في جريدة براءات الاختراع

١- وعلى منح هذه البراءة اطلاق اسم تسويق المنتج داخل جمهورية مصر العربية، وتسويق المنتج موضوع هذه البراءة بترام الحاج الاحمد، والاطلاق القانوني المعمول به للحصول على حق التسويق والتداول داخل جمهورية مصر العربية من القرارات المتخذة، والصورة المتخذة من هذه الوثيقة لا يعد لها اي ايد اعتبارا من تلك القرارات المتخذة من الجهات الرسمية المختصة.

رئيس

أكاديمية البحث العلمي والتكنولوجيا

د. محمود محمد صقر

رئيس

مكتب براءات الاختراع

د. منى محمد يحيى

Հպարտութիւն ներշնչող եգիպտահայ բժիշկին կ'երթան մեր ջերմագին շնորհաւորութիւններն ու նոր նուաճումներու մաղթանքները:

ԴՈԿՏՈՐ ՄԱՐԻ ՔԻՒՓԷԼԵԱՆԻ ՀԵՏ

Դոկտ. Մարի Քիւփէլեան վերջերս եռանդուն կերպով մասնակից կը դառնայ Գահիրէի մէջ կապարուած զբօսաշրջական նորութիւններուն, սկսելով Պարոն Ամփէնի պալատէն, հասնելու համար վարչական նոր մայրաքաղաքի թանգարաններու վերջին հայումներուն:

Դոկտ. Մարի Քիւփէլեան Հէլուանի համալսարանի Զբօսաշրջութեան կաճառին մէջ օգնական-փրոֆէսոր է եւ Գահիրէի համալսարանի Հայկական Ուսումնասիրութիւններու Կեդրոնի յանձնախումբին անդամ:

Իր հետ կը հանդիպինք ոչ միայն այս նորութիւններուն մասին գաղափար առնելու համար, այլ նաեւ ծանօթանալու իրեն՝ գաղութիս երիտասարդ, զարգացած եւ եռանդուն անդամներէն մէկուն, որուն աշխատանքը փեղական՝ Եգիպտոսի համալսարանական թէ մասնագիտական շրջանակներէն ներս կը խորացնէ եւ կը հաստատէ փեղույն հայ գաղութին մասին փեղացիներուն ունեցած դրական կարծիքը:

Տեղեկատու – Պիտի խնդրէի, որ սկսելու համար հակիրճ կերպով նկարագրէք ձեր ուսումնառութիւնը, նախակրթարանէն սկսեալ:

Դոկտ. Մարի Քիւփէլեան – Սկիզբը, այսինքն նախակրթութիւնն ու երկրորդական կրթութիւնս ստացած եմ Նուպարեան Ազգային վարժարանէն ներս, Գալուստեան-Նուպարեան ըլլալէն առաջ: Դպրոցին մէջ լաւ հայերէն սորված եմ, շնորհիւ մեր կարող ուսուցիչներուն, ինչպէս նաեւ դպրոցի օրերէն ձեռք բերած եմ հանրութեան առջեւ խօսելու կարողութիւնս, որովհետեւ առաւօտեան ատենամարզանքի պահերուն կամ տարբեր առիթներով, ինչպէս Ապրիլ 24-ին, յաճախ կ'ասմունքէի:

Աւարտելէ ետք մտայ Հէլուանի համալսարանին faculty of tourism and hotel management կաճառը, իսկ որպէս մասնագիտութիւն ընտրեցի զբօսաշրջային ուղեցոյց ըլլալ: Այստեղ սորված ենք ամբողջ Եգիպտոսի պատմութիւնը մանրամասնութիւններով, անգլերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով, բոլոր շրջաններուն՝ հին Եգիպտոսի, յունա-հռոմէական, դպտական, իսլամական, նորօրեայ եւ ժամանա-

կակից շրջանները: Եւ անշուշտ բոլոր ճիւղերը՝ պատմութիւն, հնագիտութիւն, հին Եգիպտոսի լեզուն եւ ընկերաբանութիւն: Ուսումը չորս տարի տեւեց, միաժամանակ գործնական դասեր ալ կ'ընէինք՝ այցելութիւն թանգարաններ եւ հնագիտական վայրեր: Նոյնիսկ Եգիպտոսի բնութեան եւ բուսականութեան մասին լաւ տեղեկացուած ենք, որպէսզի դեսպաններու նման մեր երկիրը կարենանք լիովին ներկայացնել այցելող զբօսաշրջիկներուն:

Աւարտական տարիս նիշերս այնքան բարձր էին, որ հրաւեր ստացայ նոյն համալսարանին մէջ աշխատելու որպէս օգ-

նական դասախոս. հետեւաբար զբոսաշրջութեան ծիրէն անցայ ակադեմական ծիրի: Երբ միջազգային կարեւոր միջոցառումներ ըլլային, ինչպէս սինեմայի փառատօն, մենք, օգնական-դասախօսներս յանձն կ'առնէինք օտար հիւրերուն ընկերակցիլ, պտըտցնել, թարգման ըլլալ եւ աշխատիլ, որ անոնց կեցութիւնը Եգիպտոսի մէջ ընթանայ հեզասահ կերպով եւ վերադառնան լաւ տպաւորութիւններ տանելով իրենց հետ:

Ապա սկսայ պատրաստուիլ մագիստրոսականի: Այդ շրջանին էր որ նկատեցի, թէ Եգիպտոսի մէջ կը պակսի ներկայացումը ղպտի շրջաններուն պատմութեան, արուեստին եւ յուշարձաններուն: Համալսարանը նպատակ ունէր այս շրջանին նուիրուած մասնաբաժին մը ստեղծել, հետեւաբար զիս քաջալերեց, որ այս ճիւղին մէջ ըլլայ իմ հետազօտութիւնս եւ մագիստրոսական աշխատանքս: Մանաւանդ որ ուղեցոյց ըլլալու աշխատանքը կը կատարէի նաեւ ղպտի եկեղեցիին համար, այլ խօսքով՝ կապ ունէի եկեղեցիին հետ:

Անշուշտ այս աշխատանքները կատարելու համար գրադարաններու եւ աղբիւրներու պէտք ունէի, որոնց համար դիմեցի նաեւ մե'ր եկեղեցիին, որովհետեւ գիտէք, որ Հայ Առաքելական եկեղեցին եւ Ղպտի եկեղեցին քոյր եկեղեցիներ կը համարուին: Անշուշտ ղպտի եկեղեցին ալ նոյն շրջանին սկսած էր մտածել իր պատմութիւնն ու մշակոյթը ձեւով մը համալսարանական ծրագրին մէջ անցընել. ասիկա առիթ եղաւ, որ այս երկու եկեղեցիները իրենց գրադարաններուն դռները

լայն բանան ինծի, այս աշխատանքը յաջողցնելու համար:

Աղբիւրներու պէտք ունէի. այստեղի գրադարանները բաւարար չէին: Պրպտեւէ ետք տեսայ, որ Լայտընի Համալսարանը (Leiden University, the Netherlands, ուր իմ վարդապետականս աշխատած եմ), որ ամենահին համալսարանն է Հոլանտայի մէջ, ունի շատ մեծ հաւաքածոյ մը ղպտի պատմութեան եւ արուեստի, ինչպէս եւ մեծ թիւ մը մասնագէտներու: Դիմեցի, ընդունուեցայ: Եգիպտոսի կառավարութեան ծախսով գացինք ես եւ ընտանիքս ու իմ մնացինք, մինչեւ թէզիս պաշտպանութիւնը: Եգիպտոսի կառավարութիւնը ամէն դիւրութիւն ընծայեց ինծի եւ ընտանիքիս: Ղեկավարներս էին փրոֆ. Քարլ Էնէմէ¹, աշխարհի լաւագոյն մասնագէտներէն մէկը ղպտի արուեստին, ինչպէս նաեւ փրոֆ. Կառուտաթ Կապրա, որ նոյնքան մեծ մասնագէտ մըն է եւ ղպտի թանգարանին տնօրէնը: Երկու ղեկավարներս ալ շատ լաւ էին, ինչպէս նաեւ փրոֆ. Ալի Օմար, որ թէեւ քրիստոնեայ չէ, սակայն շատ ուրախ էր, որ գտած է լուրջ եւ գործունեայ մէկը, որ ինչ որ առաջարկուի, կ'ընէ առանց աշխատանքէն վախճալու: Հետեւաբար ստացայ կրթաթոշակը, երկու տարի իմ, Գահիրէ աշխատեցայ, մնացեալ երկուքուկէս տարիները՝ Հոլանտա, ուր թէզս գրեցի, պաշտպանեցի եւ վերադառնալէս ետք՝ համարժէքը ստացայ:

Այսպէս էր որ 2007-ի թուականի ընթացքին Հելլուանի համալսարանին մէջ բաժին մը բացուեցաւ, աւելի ճիշդը՝ Tourism Guidance Department-ի ծրագիրը փոխուեցաւ եւ անոր մէջ տեղ գտաւ «Ղպտի Ուսումնասիրութիւններ» նիւթը, որ կը ներառնէ ղպտի ժողովուրդի պատմութիւն, ղպտի արուեստի եւ մշակոյթի պատմութիւն: Յետոյ այլ համալսարաններ եւս, ինչպէս Մէնիա, Մէնուֆիա, նման բաժիններ ունեցան եւ սկսան մեր համալսարանէն վկայեալ օգնական դասախօսներ հրաւիրել աշխատանքի: Իպրահիմ Սաուի-րէսը օրինակ դիմած էր իմ դասախօսիս՝ փրոֆ. Կառուտաթ Կապրային, որ մեր օգնութեամբ ինք եւս նման աշխատանք

տանի: Այս մասնագիտությունը տարածուեցաւ ամբողջ Եգիպտոսի մէջ եւ այդ մասնագէտներուն թիւը սկսաւ բազմանալ: Սկսաւ տարածուիլ այն գիտակցութիւնը, որ եթէ ղպտի շրջանը զանց առնուի, Եգիպտոսի արուեստին եւ մշակոյթին պատմութիւնը թերի կը մնայ, եւ թէ ասիկա կապ չունի այնքան կրօնին հետ, որքան՝ մշակոյթին:

Խառնուածքով եւ անընդհատ նորութեան եւ յառաջացումի կողմնակից ըլլալու, տեսայ որ այսքանը իրագործելէ ետք, պէտք է շարունակեմ. եւ սկսայ պրպտել post doctoral ուսումնասիրութեան տարածք մը: Գերմանիոյ մէջ Անկէլա Մէրքէլին կուսակցութիւնը թոշակ մը յատկացուցած էր աշխարհի չորս կողմէն ուսումնասիրողներ հրաւիրելու, որ աշխատին Գերմանիոյ թանգարաններուն մէջ, մշակոյթներու միջեւ երկխօսութիւն ստեղծելու համար: Դիմեցի: Ընդունուեցայ որպէս աշխարհի չորս ծագերէն ընտրուած 15 ուսումնասիրողներէն մէկը: Դժուար էր. գերմաներէն չէի գիտեր, բայց որոշեր էի սորվիլ, նոյնիսկ եթէ չընդունուէի, լեզու մը աւելի գիտցած պիտի ըլլայի: Այստեղի համալսարանը դիմումիս պատասխանեց, թէ «մենք թանգարանագիտութիւն² չունինք եւ կրնանք միայն ղպտի ուսումնասիրութիւններու ծիրէն ներս օգնել»: Պերլինի Պոտըր թանգարանին մէջ սկսայ աշխատիլ, միաժամանակ ուսումնասիրելով նաեւ ղպտի արուեստի պատմութիւնը: Մտածեցինք Գերմանիա-Եգիպտոս մշակութային կապ հաստատելու համար ցուցադրութիւն մը կազմակերպել. սակայն 2013 թուականն էր եւ ապահովական կացութիւնը այնքան ալ լաւ չէր: Մտածեցի իսլամ-քրիստոնեայ շատ զգայուն հարցով շուկայավարում³ մը ընել, ըսելով որ մենք Եգիպտոսի մէջ շատ լաւ յարաբերութիւններ ունինք, նոյնիսկ համալսարաններուն մէջ ղպտի արուեստ եւ մշակոյթ կը դասաւանդուի: Մէկ խօսքով՝ ես եւ իմ աշխատակիցներս կրցանք համոզել պատասխանատուները, որ երեք տարբեր կրօններու մարդիկ՝ հրեաներ, քրիստոնեաներ եւ իսլամներ ինչպէս իրարու հետ համերաշխօրէն

կ'ապրին: Մեծ ցուցահանդէս մը կազմակերպեցինք, որուն օգնեցին նաեւ Գերմանիոյ Եգիպտոսի դեսպանը եւ Գահիրէի Գերմանական Մշակութային Կեդրոնը:

Այս բոլորին հետ կը շարունակէի ղպտական ուսումնասիրութիւններս, որովհետեւ վերադարձիս պէտք էր աշխատանքս ներկայացնէի, փրոֆէսորի տիտղոս ստանալու համար: 2014-ին տեղի ունեցաւ այս ցուցահանդէսը, որուն ներկայ եղան Եգիպտոսի դեսպանը, Հնագիտութեան նախարարը եւ այլ պետական ներկայացուցիչներ: Երկխօսութիւնը սկսաւ Գերմանիոյ եւ Եգիպտոսի միջեւ, այնպիսի շրջանի մը, երբ փակ էին Եգիպտոսի դռները օտար որեւէ նախաձեռնութեան դէմ: Անկէ ետք էր որ զբօսաշրջիկներու հոսքը թափ առաւ, գերմանացիները ֆիլմ մըն ալ նկարահանեցին, հաստատելով որ միջազգային մամուլին ստեղծած տպաւորութենէն շատ տարբեր է իրականութիւնը քրիստոնեայ-իսլամ համակեցութեան: Երբեք չէի կարծեր որ նման արդիւնքի կրնամ հասնիլ: Թէեւ շատ յոգնեցայ, սակայն Աստուած օգնեց, որ այս աշխատանքը գլուխ հանեմ:

Երկու ուսումնասիրութիւններս գնահատուեցան եւ դարձայ օգնական-փրոֆէսոր⁴: Մեր համալսարանը բացուեցաւ գերմանական համալսարաններուն եւ փոխանակումներ սկսան տեղի ունենալ դասախօսներու եւ ուսանողներու հաւասարապէս:

Կ'ուզէի ինքզինքս թարմացնել. մտածեցի որ Եւրոպայի մէջ բաւական հաստատուեցայ, հիմա պէտք է Ամերիկա,

Մեթրոփոլիթըն թանգարանը դիմեմ կամ Անգլիա, Պրիթիշ Միլզեում: Իմացայ որ շատ մեծ ցուցահանդեսի մը պատրաստութեան մէջ է Մեթրոփոլիթընը, որուն համար Երեւանի Մատենադարանէն, Պետական թանգարանէն եւ Էջմիածնէն առաջին անգամ ըլլալով մեծ թիւով արուեստի գործեր դուրս պիտի գան: Անմիջապէս ինքնակենսագրականս ղրկեցի եւ գրեցի ըսելով, որ եգիպտացի հայ մըն եմ, հայերէն խօսիլ եւ գրել գիտեմ եւ կը կարծեմ որ կրնամ իրենց օգտակար ըլլալ: Դոկտոր Հէլէն Էվընզ անմիջապէս պատասխանեց, որ սիրով կ'ընդունին զիս, բայց չեն կրնար նիւթապէս օգտակար ըլլալ: Ես կը հաւատամ, որ երբ լաւ գաղափար մը ունենաս, անպայման եկամուտը կը գտնես: Հէլուանի համալսարանը ինծի միայն կարճ շրջանի մը համար բացակայելու արտօնութիւն տուաւ: Հոս USAID անունով կազմակերպութիւն մը գոյութիւն ունի, սակայն միշտ քաղաքական իրավիճակը պէտք է նկատի առնել. եթէ երկու քաղաքները լաւ յարաբերութիւններու մէջ են, կրնաս կրթաթոշակ ստանալ: Դիմեցի, ծրագիրներս մանրամասնօրէն ներկայացնելով: Պէտք էր նաեւ լեզուի քննութիւն անցընէի: Կ'ուզէի օգտուիլ Մեթրոփոլիթընի թանգարանէն, որպէսզի կարենայի դասաւանդութեան համար նոր նիւթեր ապահովել: Թէեւ այս ցուցահանդէսը բնաւ կապ չունէր Եգիպտոսի հետ, սակայն ես գացի Նիւ Եորքի Եգիպտոսի դեսպանին եւ բացատրեցի, որ ես, թէեւ որպէս հայ կը մասնակցիմ այս ցուցահանդէսին, սակայն նաեւ Եգիպտացի եմ եւ զինք հրաւիրեցի: Որքան հպարտ էր Դեսպանը: Ճիշդ է, որ Մեթրոփոլիթընի կապերը Եգիպտոսի հետ աշխոյժ են, բայց միայն հին Եգիպտոսի առումով, իսկ բիւզանդական-քրիստոնէական առումով մասնակցիլը Եգիպտոսի համար պատիւ էր:

Այս ցուցահանդէսին միջոցով էր որ թանգարաններու հոգատար⁵ մարդոց ծանօթացայ, հանդիպեցայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ՏՏ Գարեգին Բ.ին, նախագահ Արմէն Սարգսեանին, որուն ընկերակցեցայ ցուցահանդէսին ընթաց-

քին, բացատրութիւններ տալով: Մէկ խօսքով՝ իրականացող երազ մըն էր այս ցուցահանդէսը ինծի համար:

Ասկէ ետք էր, որ Եգիպտոսի նախագահը համոզուեցաւ թանգարաններուն կարելորութեան: Ինչպէս որ ղպտի արուեստն ու մշակոյթը նոր էին համալսարանական ծրագիրներուն մէջ, այնպէս ալ թանգարանային մասնագիտութիւնը նոր սկսաւ մտնել թանգարաններէն ներս: Միջազգային թանգարաններու հետ ակադեմական ցանցեր հաստատուեցան: Յանձնախումբ մը կազմուեցաւ 24 անձերէ բաղկացած, որուն մէջ եմ նաեւ ես, Փառք Աստուծոյ, որ կը զբաղի Եգիպտական մշակոյթին թանգարանային ցուցադրութեան հարցերով, օրինակ՝ ես կ'երթամ որպէս ղպտի մշակոյթի մասնագէտ, որոշելու թէ ինչը ինչպէ՛ս պէտք է ցուցադրուի: Օրինակ՝ Նոր Մայրաքաղաքին մէջ բացուած է «Եգիպտոսի մայրաքաղաքներու թանգարան»ը, կամ Ալամէնի մէջ Natural History-ի նոր բացուելիք շատ մեծ թանգարանը, կամ Մարսա Ալամի, Հուրկատայի, Շարմ Էլ Շէյխի, Քաֆր Էլ Շէյխի թանգարանները. միաժամանակ Սուրբ ընտանիքին Եգիպտոսի մէջ անցած ճամբուն թանգարանը: Այս բոլորին ցուցանմոյշներուն տակ գրուելիք նկարագրութիւնները եւ այլն պէտք էր պատրաստել: Բոլորը կը ղրկուի յանձնախումբին, ապա՝ համապատասխան նախարարութիւններուն, որմէ ետք՝ Եունէսքոյին: Այս բոլորը ես սիրալոյսով կերպով կ'ընեմ: Աշխատանքս համալսարանէն ներս ղպտի պատմութիւն, հնագիտութիւն եւ թանգարանային մասնագիտութիւն դա-

սաւանդելն է:

Երէկ օրինակ շքերթային պողոտային՝ բացումն էր. Լուքսորը «թանգարան բաց երկնքի տակ» կը համարուի. Մենք՝ յանձնախումբը ըսել կ'ուզեմ, սփինքսներու պողոտային վրայ պեղումներու պատմութեան լուսանկարները տեղադրեցինք, ինչպէս նաեւ արձաններ եւ բոյսեր ցուցադրուեցան: Այդ օր օգտագործուած տարազներուն մասին եւս պէտք էր յանձնախումբին կարծիքը անպայման առնուէր:

Տ. Ինչպէ՛ս ընտրեցիք ձեր այս մասնագիտութիւնը:

Մ. Ք. Երկրորդականը աւարտեցի շատ բարձր նիշերով, կրնայի այլ ճիւղ մը ընտրել: Եղբայրս կ'ուզէր Զբօսաշրջութեան ճիւղին հետեւիլ, որովհետեւ Խան Խալիլ խանութ ունինք, բայց իր նիշերը բաւարար չէին: Հետեւաբար ծնողքս զիս քաջալերեց, որ այս ճիւղը ընտրեմ: Նոյն դպրոցական յանձնառութեամբս սկսայ եւ լրջօրէն հետեւեցայ չորս տարիներու ընթացքին: Երբ ամուսնացայ, հօրս միակ խնդրանքը ամուսինէս հետեւեալն էր՝ «Ուսմունքին դէմ մի՛ կենար, աղջիկը կը սիրէ ուսանիլ»: Հակառակ ունեցած դժուարութիւններուս, կրցայ այս բոլորը իրականացնել:

Տ. Վերջերս դասախօսութիւն մը ունեցաք Լուքսորի մէջ Սփինքսներու նոր պողոտային առնչութեամբ: Կրնա՞ք մանրամասնութիւններ տալ այդ մասին:

Մ. Ք. Այս տօնակատարութեան գլխաւոր հովանաւորը երկրին նախագահն էր, այսինքն ամէն բան ի՞նք կ'որոշէր, մանաւանդ թուականը, որ երեք օր առաջ միայն յայտարարուեցաւ, որովհետեւ կլիմայի հարցն ալ կար: Դասախօսութեանս ըն-

թացքին բացատրեցի, թէ ճիշդ ի՞նչ է սփինքսներու պողոտան, իսկ սփինքսը, որ մարդու դէմք եւ կենդանիի մարմին ունի, իմաստութիւն եւ ոյժ կը խորհրդանշէ: Խօսեցայ տօնախմբութեան մասին, յանձնախումբէն արտօնութիւն առնելէ ետք. Նախարարը⁷ եւ յանձնախումբին բոլոր անդամները շատ ուրախ էին, որ հայերը հետաքրքրուած են եւ կ'ուզեն աւելի իմանալ իրենց երկրին հնութիւններուն մասին:

Հնախուզական աշխատանքը կատարողները բոլորը եգիպտացիներ էին, օտարներ մաս չէին կազմած անոր:

Տ. Կրնա՞ք ճշգրիտ կերպով բացատրել, թէ ի՞նչ է սփինքսներու պողոտան:

Մ. Ք. Այնտեղ երկու տաճարներ կան, որոնք համալիր մը կը կազմեն՝ Քարնաքի եւ աւելի վար՝ Լուքսորի տաճարները, որոնք կը ցոլացնեն իրենց ժամանակուան ընկերային, քաղաքական թէ այլ կացութիւնը: Օրուան թագաւորը պէտք էր գոհացնէր աստուածները, որոնց գլխաւորն էր Ամոն Րա, որ իրեն ոյժ տայ: Անշուշտ հաւատքը շատ զօրաւոր էր եւ ամէն երեւոյթ կապուած էր աստուածներուն, մանաւանդ՝ երկրորդ կեանքի մը, վերապրումի գաղափարով:

Այս երկու տաճարները կը կապուէին մեծ ճամբայով մը՝ սփինքսներու պողոտայով: Երբ Նեղոսի ջուրերը կը բարձրանային, կը սկսէր բարեբերութեան տօնախմբութիւնը (Օփէթ Ֆէսթիվալ):

Հին Եգիպտոսը միշտ ալ տօնախմբութիւններ ունեցած է. այսօր Նախարարը կը մտածէ վերակենդանացնել այդ սովորութիւնը, դարձնել ոչ միայն տարեկան, այլ դարձնել համաշխարհային, ինչպէս Պրագիլի տարեկան մեծ ֆէսթիվալը, Հոլանտայի բոյսերու եւ Գերմանիոյ ֆէսթիվալները, որոնք մեծապէս կը նպաստեն զբօսաշրջութեան, որ իր հերթին կը նպաստէ երկրին տնտեսական բարգաւաճումին:

Տ. Ինչո՞ւ համար այս տօնախմբութիւնը տեղի ունեցաւ Հաթչէփսութ աստուածուհիին դամբարանին առջեւ:

Մ. Ք. Նախագահին՝ վսեմափայլ Սիսիին նախագահութենէն ի վեր կիներուն

տրուած են բազմաթիւ առիթներ: Տօնախմբութեան վայրն ալ այդ նկատառումով ընտրուած է՝ Հաթէփսութին զօրաւոր թագուհի մը ըլլալուն համար. ճիշդ է որ իրմէ առաջ ալ նշանաւոր կիներ կային, բայց ինք ե՛լ կին էր, ե՛լ թագուհի: Պէտք է նկատի առնել, որ անոր դամբարանն ալ շատ ինքնուրոյն է եւ նմանը չունի մնացեալ դամբարաններու շարքին:

Տ. ԻՆՅ ԱՅԼ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ ՈՒՆԻՔ ԻԿՄԱ, ԴՆԵՐ ԹՈՒԱԾՆԵՐԷՆ ԱՆԿԱԽ:

Մ. Ք. Ս. Քաթրինի մէջ ֆիլմ մը պիտի նկարահանուի, որուն մանրամասնութիւնները տակաւին չեմ կրնար ըսել եւ որուն բացումը տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբերին, մեծ տօնախմբութեամբ⁸:

Նպատակ կայ նաեւ Սինայի անապատը բնական արգելանոցի վերածելու բոյսերու, կենդանիներու, թռչնազգիներու, ժայռերու եւ ջրային հարստութեան համար (ջրվեժներ եւ այլն):

Այս բոլորը աշխարհին ցոյց տալու, որ Եգիպտոսը կրօններու կռիւի վայր չէ, ալ համակեցութեան գեղեցիկ օրինակ մը. ինչպէս երէկուան տօնակատարութեան ընթացքին անդրադարձ եղաւ նաեւ Լուքսորի մէջ գտնուող եկեղեցիին եւ մզկիթին: Կամ Սինայի մէջ հրեաներ եղած են, նաեւ ոչ ղպտի քրիստոնեաներ, օրինակ Ս. Քաթրին վանքը Յոյն Ուղղափառ եկեղեցիին կը պատկանի - այդ վանքին մէջ հայկական որմնանկարներ կան, որոնց մասին յօդուած մը ունիմ հրատարակուած - ի միջի այլոց ըսեմ, որ մենք՝ հայերս Եգիպտոսի մէջ մեր դրոշմը ունինք եւ ո՛ր որ երթաս, անպայման հայկական հետք մը կը գտնես, ինչպէս Ուատի Նաթրունէն մինչեւ Սոհակ, Մէնիա կամ Կարմիր Ծով:

Տ. ՀԻՄԱ ՈՐ ԴՆԵՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԾԻՐՐ ԿԱՅԿԱԿԱՆ շՐՋԱՆԱԿԷՆ ԱՒԵԼԻ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՎԵՏԱԿԱՆ շՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ Է, ԴՆԵՐ ԿԱՅ ԸԼԼԱԼՐ ՈՐԵԼԷ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԱԳՂԵԳՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ՝ ԴՆԵՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻՆ ՎՐԱՅ:

Մ. Ք. Անշո՛ւշտ. հայերը Եգիպտոսի մէջ ոչ միայն նախորդ երկու դարերուն, այլ այսօր եւս մեծ անուն ունին կրթական թէ տնտեսական մարզերուն մէջ. ճիշդ է որ

այսօր հայերը տնտեսապէս ազդեցութիւն չունին, բայց անոնց համբաւը մեծ է. երբ նախարարներուն հետ ժողովի նստիմ եւ յիշուի իմ հայ ըլլալս, անմիջապէս կ'ըսեն՝ «Հա՛յ. հայերը աշխատասէր են, երկրին հաւատարիմ, սկզբունքի տէր, յանձնառու ... գործը վստահութեամբ կրնաս յանձնել իրենց, հարցեր չեն ստեղծեր եւ ակնկալիքներ չունին երկրէն, անոնց մշակոյթը շատ մեծ է, հետեւաբար գիտեն գնահատել եգիպտական մշակոյթը»: Նոյն կարծիքը ունին բոլորը՝ պետական պաշտօնեաներէն մինչեւ համալսարանի դասախօսները եւ պարզ աշխատողները: Իմ հայ ըլլալս ինծի 80% օգնած է աշխատանքիս մէջ: Յաճախ ըսած են՝ «Հայ է, հանգիստ ձգեցէ՛ք զինք որ աշխատի, որ ստեղծագործէ. հայերը ստեղծագործ են»:

Տ. ԽՈՐԻՆ շՆՈՐԻԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԱՅՍ ԱՅՆՔԱՆ ԿԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԵՒ ԼՈՍԱԲԱՆՈՂ ՂՐՈՅԿԻՆ ԿԱՄԱՐ: ՆՈՐԱՆՈՐ յԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՐ ԴԱՂԹԵՆՔ ԴԵՂԻ:

Զրոյցը վարեց Մ. Երամեան

¹Փրոֆ. Քարէլ Իննէմէ քրիստոնէութեան վաղ շրջանի մասնագէտ է, որ իր դոկտորական աստիճանը ստացած է Հոլանտայի Լէյտըն համալսարանէն, ուր դասախօս կարգուած է աւելի ուշ: Եղած է Գահիրէի Ամերիկեան համալսարանի Գոփթիք ուսումնասիրութիւններու բաժանմունքին դասախօս, ինչպէս եւ քրիստոնէական նիւթերով պեղումներ վարած է Եգիպտոսի, Սուտանի, Յորդանանի եւ Սուրիոյ մէջ: Ներկայիս ղեկավարն է 6-րդ դարու վանքին՝ Տէյր էլ Սուրիանի (Եգիպտոս, Ուատի Նաթրուն) որմնանկարներու աշխատանքին:

² museology

³ marketing

⁴ associate professor

⁵ curator

⁶Լուքսորի սփինքներու պողոտային Նորոգումէն ետք կատարուած բացումի շքեղ հանդիսութիւնը, որ տեղի ունեցաւ 25 Նոյեմբեր 2021 թուականին, Լուքսորի մէջ:

⁷Եգիպտոսի Հնագիտութեան եւ Զբօսաշրջութեան նախարար դոկտ. Խալէտ էլ Անանի:

⁸Այս տօնախմբութիւնը անորոշ թուականով յետաձգուած է:

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ ԳԵՐԱԶԱՆՑԻԿՆԵՐՈՒՆ

Չորեքշաբթի, 15 Դեկտեմբեր 2021-ին, ՀԱԸՄ ՆՈՒՊԱՐ ակումբին ներս տեղի ունեցավ ՀԲԸՄի գերազանց աշակերտներու պարգևատրումի հերթական երեկոն:

Երեկոյին բացումը կատարեց ՀԲԸՄի Գահիրէի Մասնաճիւղին ատենապետ տոքթ. Վիգէն Ճիգմէճեան, որ ըսաւ.

«ՀԲԸ Միութիւնը ամէն տարի կը պարգևատրէ ուսումնական ասպարէզի գաղութիս լաւագոյն աշակերտները, որովհետեւ անոնց ուսերուն վրայ է, որ կը բարձրանայ եգիպտահայ գաղութի ապագան: Այս տարուան համար ունինք Գահիրէէն 12 եւ Աղեքսանդրիայէն 2 գերազանց աշակերտներ, որովհետեւ, ինչպէս գիտէք, Աղեքսանդրիոյ դպրոցը փակուեցաւ, հետեւաբար կը պարգևատրուին երկրորդականի եւ համալսարանի աշակերտները միայն»:

Պարգէները յանձնեցին ՀԲԸՄի շրջանակի պատասխանատուները:

Ստորեւ պարգևատրուող աշակերտներուն անուններն ու միջինները.

Գահիրէ

1- Թամար Սապրի Հալիմ	Մագիստրական աստիճան
2- Նաթալի Արթո Սրապեան	(Գերազանց)
3- Մարի Յակոբ Աբիկեան	(Գերազանց)
4- Մոնիքա Կարօ Գումրույեան	(Շատ լաւ)
5- Հարի Պերճ Սուլթանեան	(Շատ լաւ)
6- Նուրա Արամ Էլմասեան	(Շատ լաւ)
7- Անճելինա Ժորժ Սիմոնեան	Երկրորդական (98 %)
8- Լորի Վարուժ Զիլինկիրեան	Երկրորդական (89.8 %)
9- Կլօրիա Ռաֆֆի Մկրտիչեան	Երկրորդական (86.1 %)
10- Տեսիլ Քրիս Սիմոնեան	Պատրաստական (98.9 %)
11- Սարին Շահէ Լուսարարեան	Պատրաստական (93.4 %)
12- Էտի Ժորժ Զերտէլեան	Պատրաստական (91.6 %)

Աղեքսանդրիա

1.- Նաթալի Եուսէֆ Թոփալեան	(Շատ լաւ)
2.- Պերճ Եուսէֆ Թոփալեան	Երկրորդական (91.02 %)

Շնորհաւորութիւններ բոլորին:

ԸՆԹԱՑԱԽԱՐՏ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Կոկանեան Սրահի վարչութիւնը Շաբաթ, 15 Յունուար 2022-ի երեկոյեան Թէքէեան սրահէն ներս, երկրորդականի ընթացաւարտ աշակերտներուն համար կազմակերպած էր հանդիպում մը Դոկտ. Ճորճ Սիմոնեանի եւ հեռակայ կարգով տիար Նորայր Պէնսոհանեանի հետ:

Հանդիպումին ներկայ էին երկրորդականի դասարաններէն տասնեակ մը աշակերտ-աշակերտուհիներ, որոնցմէ մէկ քանիին ծնողքը եւս ներկայ էր:

Տիկին Լալա Շամամեան-Նիկոլեանի Վարչութեան անունով բարի գալուստի հակիրճ խօսքէն ետք, դոկտ. Ճորճ Սիմոնեան, որ դասախօս է Հէլուանի համալսարանէն ներս, սկսաւ իր խօսքը, ներկայացնելով այսօր Եգիպտոսի մէջ գործող երեք տեսակ համալսարանները՝ պետական, կիսապետական եւ անձնական:

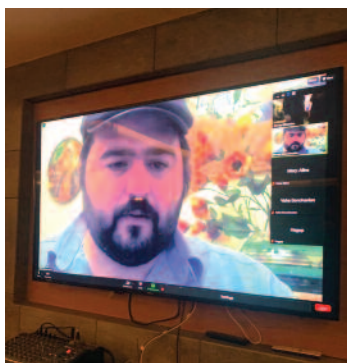
Ապա անդրադարձաւ աւելի կարեւոր եւ շատ այժմեական նիւթի մը՝ համալսարանական նոր ճիւղերուն, որոնք բացուած են ներկայ կեանքին պահանջները նկատի առնելով, ճիւղեր, որոնց մասին գրեթէ ոչինչ գիտենք, եթէ նման հաւաքներու ընթացքին բացատրութիւններ չտրուին:

Աւելի ետքը համացանցային կապով

(zoom) միացաւ Հայաստանի Ամերիկեան Համալսարանին մէջ դասախօս, եգիպտահայ տիար Նորայր Պէնսոհանեան, որ ներկայացուց ՀԱՀ-ը, այնտեղ ուսուցանուող ճիւղերը եւ խօսեցաւ ընդհանրապէս ուսանողները հետաքրքրող հարցերու շուրջ, ինչպէս համալսարան դիմելու համար պահանջուած թղթաբանութիւնն ու կեցութիւնը:

Նորայր Պէնսոհանեան Գահիրէի համալսարանէն վկայուած է նիւթագիտութեան ճիւղէն (material science and engineering), իսկ մագիստրոսականը ստացած է արդիւնաբերական ճարտարագիտութեան մէջ (industrial engineering and environmental studies). ՀԱՀի մէջ բնապահպանութեան դասախօս է:

Գրեթէ երկու ժամ տեւող այս հանդիպումի աւարտին Տիկին Լալա Շամամեան-Նիկոլեան շնորհակալութիւն յայտնեց երկու դասախօսներուն, որոնք իրապէ՛ս կարեւոր հարցերու անդրադարձան, լուսաբանելով մեր գալիք տարիներու համալսարանականները, որոնց յաջողութեան համար բոլորս ալ բարի երթի խօսք եւ մաղթանք ունինք:

ՀԲԸՄԻ ԵԳԻՊՏՈՍԻ «ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ» ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆԸ

Փրոֆ. Սուրեն Սարգսեան

Արձագանքելով «Տեղեկատու»-ի 100-րդ թիւին եւ 25 ամեակին, հայրենի մտաւորական փրոֆ. Սուրեն Սարգսեան իր մտորումները յանձնած է թուղթին. կը հրապարակենք որոշ յայտաւումներով, նկատի առնելով մեր հանդէսին սահմանափակ էջերը:

Փրոֆ. Սուրեն Սարգսեան ծնած է Մարտունի շրջանի (Հայաստան) Զոլաքար գիւղը: ՀՀ ԳԱԱ պատմութեան ինստիտուտի նոր պատմութեան բաժնի առաջադարձ գիտաշխատող է: Կը տանի գիտական աշխատանք, հեղինակ է շարք մը մենագրութիւններու: Գիտական աշխատանքին զուգահեռ Սարգսեան կը դասախօսէ Երեւանի Պետական, Գլաձոր եւ Հիւսիսային համալսարաններուն մէջ, «Հայոց պատմութեան հիմնահարցեր», «Հայ պարբերական մամուլի պատմութիւն», «Հայ քաղաքական մտքի պատմութիւն» եւ այլ նիւթեր:

Եգիպտոսում հայերը հաստատուել են դեռեւս մեր թուարկութիւնից առաջ եւ մշտապէս կարեւոր դերակատարութիւն են ունեցել այդ երկրի կեանքում¹: Այժմ այնտեղ ապրում է շուրջ վեց հազար հայ, որոնք կեդրոնացած են Գահիրէում եւ Աղեքսանդրիայում:

Եգիպտահայ համայնքի կեանքում նշանակալի աւանդ ունի Նուպարեան գերդաստանը, որի պատուարժան ներկայացուցիչ Պօղոս Նուպարի նախաձեռնութեամբ 1906 թ. հիմնուել է Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը (այսուհետեւ՝ ՀԲԸՄ):

Սկսած անդրանիկ «Արմաւենի» կիսամսեայ լրագրից (լոյս է տեսել 1865 թ. Գահիրէում), հայ պարբերական մամուլը եգիպտահայութեան հասարակական, քաղաքական եւ կրթամշակութային կեանքում արժանաւոր եւ մնայուն գործ է կատարել, կամրջել է հայ-եգիպտական բարեկամութիւնը, երբեմն հայերէնով, իսկ երբեմն էլ իրենց մայրենիով Եգիպտոսի ժողովրդին ծանօթացրել հայերի հերոսական անցեալին ու ներկայ օրերում մտահոգող հիմնախնդիրներին:

Եգիպտահայ մամուլում իր ուրոյն տեղն ունի ՀԲԸՄիութեան Գահիրէի մասնաժողովի հրատարակութիւն, հասարակական, գրական, մշակութային «Տեղեկատու» պարբերականը, որն ունեցել է հրատարակութեան երկու շրջան.

Հին կամ առաջին շրջան՝ 1956-1981թթ.,

լոյս է տեսել փոփոխական պարբերականութեամբ՝ երկու, երեք, վեց ամիսը եւ տարին մէկ անգամ: Առաջին արտօնատէրը եղել է տաղանդաւոր արուեստագէտ Ալեքսանդր Սարուխանը:

Նոր շրջան՝ 1996 թ. Հոկտեմբերից ցայսօր, լոյս է տեսնում եռամսեայ կանոնաւոր պարբերականութեամբ:

Տարբեր տարիների թերթի խմբագիրներ են եղել՝ 1956-1981թթ.՝ Սիսակ Շալճեանը, Հայկ Ժամկոչեանը, Գրիգոր Պասմանեանը, Տիգրան Գեորգեանը, 1996-ի Հոկտեմբերից՝ Պերճ Թէրզեանը, Տիգրան Գեորգեանը, Արաքսի Տեովլէթեանը, Հերի Չեչճեանը, Շաքէ Մարգարեանը: 2016-ի կեսերից թերթը խմբագրում է Գահիրէի Երուանդ Աղաթօն գրադարանի գրադարանավար եւ արխիւների պատասխանատու Մարուշ Երամեանը: Պարբերականը տպագրուել է տարբեր տպարաններում: Այսպէս՝ 1976 թ. Յուլիսից 1980 թ. Յունիս, 4 համար, մեքենագրուել է, այնուհետեւ բազմացուել է Պերճ Թէրզեանին պատկանող «Աֆրիքըն փրէս» տպարանում: 1996-ից լոյս է տեսնում «Նուպար» տպարանում: Պարբերականը չի վաճառուում եւ տարածուում է անվճար: Տպաքանակը չի նշուում, թէ որքան է²: Էջերի քանակը տարբեր է եղել՝ 12-48, իսկ սկսած 1996 թ. Հոկտեմբերից պարբերականը լոյս է տեսնում կայուն 36 էջ ծաւալով: Պարբերականի շապիկը մշտապէս գունաւոր է: Ակնահաճոյ է նաեւ այն, որ տեւական ժամա-

նակ է արդեն, որ բոլոր լուսանկարներն էլ են գունաւոր տպագրում:

Նոր շրջանի առաջին տարում լոյս տեսաւ «Տեղեկատու»-ի չորս թիւ: Չնայած խմբագրակազմը յայտարարեց, որ «յաւակնութիւնը չունինք կատարեալ եւ անսխալ գործ մը կատարած ըլլալու եւ անոր համար գնահատանք փնտռելու», սակայն միաժամանակ նշեց, որ այդ մի քանի համարը լոյս ընծայելով հանդերձ, «Տեղեկատու»-ն յաջողեցաւ կարելորդ պահանջ մը լրացնել ու իրեն համար նախասահմանուած առաքելութիւնը կարելիին սահմաններուն մէջ գլուխ հանել»³:

«Տեղեկատու»-ի ամբողջական պատմութեան համար կարելորդ հանգրուան է **80-րդ համարը**: Այստեղ համառօտ անդրադառնալով թերթի անցած ճանապարհին, նշում է նրա կարելորդ դերակատարութիւնը եգիպտահայ համայնքի, ՀԲԸՄ-ի տեղական մասնաճիւղի, հայ-եգիպտական կապերի ամրապնդման, Հայոց եկեղեցու եւ այլ կարելորդ հարցերի լուսաբանման գործում: Սփիւռքի մամուլի իւրաքանչիւր անդամը, ինչ բնոյթի էլ լինի՝ կուսակցական, մշակութային-գեղարուեստական թէ գրական, կարելորդ դերակատարութիւն ունի, որովհետեւ դրանցում դրսեւորում է ժամանակաշրջանի եւ տարածաշրջանի մտածելակերպը: Այս առումով իր փոքր, բայց կարելորդ լուսնային ներդրողներից է նաեւ ՀԲԸՄ-ի Գահիրէի մասնաճիւղի «Տեղեկատու»-ն, որն սկսել է լոյս տեսնել 1956 թուականից եւ որի հրատարակութեան պատասխանատուն 1996-ին մամուլի օրէնքի բարեփոխումից յետոյ ՀԲԸՄ-ի վարչութիւնն է:

Նոր շրջանում խմբագիրները թէեւ փոխուել են, սակայն նրանք իրենց կողքին միշտ ունեցել են այնպիսի բանիմաց խորհրդատու, ինչպիսին Պերճ Թէրզեանն է, որը եղել է նաեւ այս շրջանի առաջին պատասխանատու խմբագիրը:

Խմբագրական խորհրդատուի պաշտօնում նրան փոխարինել է Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի վարչութեան ատենապետ Վիգէն Ճիգմեճեանը: Ապա ասում է, որ 2017 թ. թիւ 83-ից սկսած Պերճ Թէրզեանը «հրաժեշտ կու տայ «Տեղեկատու»-ի խմբագրական խորհրդատուի պաշտօնին, քսան տարուան շրջանէ մը ետք»⁴:

Կարծում ենք նշանակալի երեւոյթ է այն,

որ 2017 թվականից սկսած թերթի խմբագիր **Մարուշ Երամեանը** պարբերաբար հանդէս է գալիս **«Խմբագրական մտորումներ» շարքով** եւ ընթերցողին ներկայացնում ամենահրատապ թեմաների մասին իր մտորումները:

Մ. Երամեանի «Հայուն հաւաքական կերպարը» վերնագրուած խմբագրական մտորումներում նշում է, որ աշխարհի տարբեր երկիրներում շատ յայտնի հայ արուեստագէտներ ապրել են եւ ստեղծագործել: Նրանք ոչ միայն չեն ժխտում իրենց ազգային պատկանելիութիւնը, այլեւ ի լուր աշխարհին հպարտօրէն են յայտնում իրենց արմատների մասին եւ սատարում են հայ մարդու կերպարի բիրեղացմանը: «Հայը» դառնում է ստեղծագործ, հնարամիտ, ազնիւ եւ աշխատասէր մարդու կերպար: Ամբողջ աշխարհը գիտի, որ Շարլ Ազնաւուրը, Արշիլ Կորքին, Ուիլյամ Սարոյեանը, Քիմ Քարտաշեանը ու շատ ուրիշներ ծագումով հայ են: Հետեւաբար ինչ է նշանակում հայ լինել,-հարց է հնչեցնում հեղինակը:

Այս բնորոշումները երկար կարելի շարունակել, սակայն չնայած որոշ պակասաւորութեանը, իսկապէս լաւ եւ ճշմարիտ է ասուած: Աւելացնենք, որ թերթի երկարամեայ գործունէութեան ուսումնասիրութիւնն ու վերլուծութիւնը հիմք են տալիս ասելու, որ ապագայում եւս «Տեղեկատու»-ն իր ազգաշահ գործունէութեամբ կ'ունենայ իր արժանի տեղը հայ պարբերական մամուլի բազմանդամ ընտանիքում:

1 Թովուզեան Հ., Եգիպտոսի հայկական գաղութի պատմութիւն (1805-1925), Երեւան, 1978:

2 Պայրամեան Ս., 1976 թ. Յուլիսից 1980 թ. Յունիս, թերթի 4 համար մեքենագրում էր, այնուհետեւ բազմացում Պերճ Թէրզեանին պատկանող «Աֆրիքըն փրէս» տպարանում, իսկ 1996-ից լոյս է տեսնում «Նուպար» տպարանում (երկուսն էլ գործում են Գահիրէում):

3 «Տեղեկատու» թերթի խմբագրական, Նոր շրջան, թիւ 5, 1997:

4 «Տեղեկատու» թերթի խմբագրական, Նոր շրջան, թիւ 83, 2017:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐԱՅԱՅՏ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐ

Փրոֆ. Մեսրոպ Ժամկոչեանի Մասին

Դոկտ. Վաչէ Ղազարեան

Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան գորգուրանքին յանձնուած Պոլսոյ Տեղեկատու Դիւանի (ՊՏԴ) վաւերագրերուն մէջ յայտնաբերուած քանի մը վաւերագրեր կը ծառայեն նոր սերունդին համար հեռացնելու մոռացութեան փոշին եգիպտոս ապրած ու գործած երեք անձերէ, երեքն ալ առնչուած Վահան Թէքեանի:

* * *

Առաջինն անոնցմէ՝ Փրոֆ. Մեսրոպ Ժամկոչեան, եղած է Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանիին ներքեւ գործող հաստատութիւններու միջոցով կրթական մարզի մէջ ազգին ծառայութիւն մատուցած երախտաւոր մը:

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Փարիզի Նուպարեան մատենադարանի երբեմնի վարիչ Արտաշէս Հ. Գարտաշեանի **Նիւթեր եգիպտոսի Հայոց Պատմութեան Համար** ընդհանուր խորագիրը կրող շարքի Գ. հատորին (Վենետիկ – Ս. Ղազար, 1981, էջ 58) համաձայն, Ժամկոչեան ծնած է Խարբերդ, 1881-ին: 1902-ին վկայուած է տեղւոյն ամերիկեան Եփրատ Քոլէճէն եւ չորս տարի գաւառական գրականութեան տիրական դէմքերէն Յովհաննէս Յակոբեանի (Թլկատինցիի) Ս. Յակոբ Կեդրոնական Վարժարանին, ապա երկրորդ չորս տարի մը Մեզրէ, Մալաթիա եւ Տիգրանակերտ հայկական վարժարաններու մէջ դասաւանդելէ ետք, 1910-ին ընդունուած է Միացեալ Նահանգներու Եյլ Համալսարանը, ուր հետեւած է մանկավարժութեան, միաժամանակ որպէս ազատ ունկնդիր ներկայ գտնուելով իմաստասիրական, հոգեբանական եւ պատմական թեքումով դասախօսութիւններու: 1912-ին Քլարք Համալսարանին մէջ կատարելագործած է ուսումը՝ կեդրոնականաւոր հոգեբանութեան եւ անոր առնչակից նիւթերու վրայ:

1914-ին շրջան մը խմբագրած է սահ-

մանադրական-ռամկավար պաշտօնաթերթ «Ազգ» թերթը, նոյն ատեն ջանալով ամրապնդել կուսակցութեան մասնաճիւղերը:

Երբ 1914-ին Խարբերդ վերադառնալու դիտումով հասած է Աղեքսանդրիա, պարագաներու բերումով իրեն վստահուած է տնօրէնութիւնը տեղւոյն Պօղոսեան Ազգային Վարժարանին, իսկ 1917-ին սկսած է պաշտօնավարել Բոր-Սայիտ լեցուած հայ գաղթականներու կրթական կարիքներուն հասնելու համար Հ.Բ.Ը.Մ.ի հիմնած Սիսուան Վարժարանին մէջ մինչեւ 1918: Նոյն եւ յաջորդ տարին լոյսին տուած է **Օջական** ընթերցարանները որպէս դասագիրք:

Գարտաշեան այնուհետեւ կը նշէ թէ Ժամկոչեան 1921-ին եղած է վերահսկիչը Ատանայի ազգային վարժարաններուն՝ Կիպրոս անցնիլ հարկադրուելէ առաջ, ֆրանսացիներու կողմէ Կիլիկիոյ պարպումին հետեւանքով:

Ժամկոչեան ապա Լառնաքայէն անցած է Պէյրութ, ուր հաստատուած էր ցեղասպանութենէն փրկուած իր միակ դուստրը: Շուտով, սակայն, 1 Մարտ 1922-ին հրաւիրուած է որպէս տեսուչ Երուսաղէմի Արարատեան Որբանոցին, ուր Հ.Բ.Ը.Մ.ի միջոցներով որբեր փոխադրուած էին եւ կը հոգատարուէին:

1924-ին շրջան մը վարելէ ետք Դամասկոսի ազգային երկսեռ վարժարանին տնօրէնութիւնը, իր վատթարացող առողջութիւնը զինք մղած է վերադառնալու Պէյրութ, ուր մահացած է 1935-ին:

* * *

Նամակի մը մէջ, ուղղուած Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Զաւէն Արքեպիսկոպոս Տէր Եղիայեանի 16 Յունիս 1921-ին՝ Արամ Տ. Ժամկոչեան կը գրէ.

«Հօրեղբայրս, Պրն. Մեսրոպ Ժամկոչեան (բնիկ խարբերդցի) որ Պատերազ-

մէն առաջ Ամերիկայէն Եգիպտոս գացած եւ Փորթ-Սայիտի վարժարանին տնօրէնութիւնը կը վարէր, այս անգամ կարգ մը պարճառներով փափաքած էր Պօլիս գալ ու այս նպատակով ալ ճամբայ ելած ու Կիպրոսի Լարնաքա քաղաք հասած էր: Սակայն Անգլիական զինուորական իշխանութիւնը արգիլած էր անոր Պօլիս ճամբորդելը՝ խոստանալով թոյլտուութիւն ընել միայն այն պարագային երբ յիշեալ հօրեղբայրս հաստատէր եւ ապացուցանէր թէ Պօլսոյ մէջ ազգականներ ունէր:

Հօրեղբօրս թելադրութեանը վրայ ասկէ հեռագրեցի ուղղակի իրեն թէ ես եւ [իր] աղջիկը հոս կը գտնուինք եւ իրեն ժամանումին կը սպասենք:

Հօրեղբայրս մեր այս հեռագիրը ցոյց տուած է հոն գտնուող անգլ. զինուորական իշխանութեան. յիշեալ իշխանութիւնը յանձնարարած է հօրեղբօրս որ հեռագիրը Պօլսոյ անգլիական զինուորական իշխանութենէն է որ պէտք է քաջուի, ոչ թէ պարզ անհատէ մը, որով իմ ղրկած հեռագիրս ապարդիւն մնաց:

Արդ, Սրբազան Հայր, նկատի ունենալով հօրեղբօրս հոս գալու անհրաժեշտութիւնը, եւ անոր այնքան հոգածու պաշտպանութեան կարեւորութիւնը հոս մեզի համար, կը խնդրեմ որ հայրական հոգածութիւնը ունենաք Անգլ. զինուորական իշխանութեան ղրկելու նուաստս՝ վաւերագրով մը, որպէսզի ան իր կողմէն հեռագրէ Կիպրոսի իշխանութեանց՝ մեր հոս գտնուելու պարագան եւ դիրացնէ հօրեղբօրս հոս գալու պարագան:

Հեռագրի ծախսը նուաստս վճարելու պատրաստ է: Յուսալով որ խնդրանքս չէք մերժեր եւ մատչելով ի համբոյր Ս. Աջոյդ, կը մնամ ամենախոնարհ գաւակդ»: (ՊՏԴ, Ծ740-Ծ741)

Առաջին Աշխարհամարտէն ետք, ինչպէս յայտնի է, Դաշնակից Տէրութիւնները՝ Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա, ինչպէս նաեւ Միացեալ Նահանգներ, Բարձր Յանձնակատարներ ուղարկած էին Կոստանդնուպոլիս եւ 16 Մարտ 1920-ին նոյնիսկ գրաւած էին զայն եւ հսկողութեան

տակ առած քաղաք մուտքն ու ելքը՝ իրենք տնօրինելով համապատասխան անցագրային արտօնութիւնները:

Կը թուի թէ Փրոֆ. Ժամկոչեանի եղբորորդին հարկ տեսած է դիմել օգնութեանը տուեալ շրջանին Պօլիս գտնուող եւ եգիպտահայութիւնը ներկայացնող Ազգային Երեսփոխանական Ժողովի անդամ Վահան Թէքէեանի՝ նամակը Զաւէն Պատրիարքին յանձնելէ առաջ, որով Թէքէեան, որ եղած էր Պօղոսեան Վարժարանի հոգաբարձութեան անդամ, նոյն օրը նամակի աւարտին արձանագրած եւ ստորագրած է հետեւեալ պարբերութիւնը.

«Վերոյիշեալ պ. Մեսրոպ Ժամկոչեանի թէ՛ Աղեքսանդրիոյ Ազգ. Վարժարանին եւ թէ Բոր-Սայիտի Հ.Բ.Ը.Միութեան վարժարանին մէջ տեսչութեան պաշտօն վարելը (5 տարի) կը հաստատուի եւ կը վկայեմ ինչպէս իր բարուք կենցաղին՝ նոյնպէս այսպէղ իր մօտաւոր պարագաներու գոյութեան մասին»:

Դարձեալ նոյն օրը, Զաւէն Պատրիարք, հարցը Տեղեկատու Դիւանին ուշադրութեան յանձնելու համար առ ի գործադրութիւն, նամակի ճակատին արձանագրած եւ անուան սկզբնատառերով ստորագրած է.

«Գրել Անգլ. զինուորական իշխանութեան թէ Մեսրոպ Ժամկոչեան հոս 12 տարեկան աղջիկ մը ունի ի մօրէ որք եւ եղբօր որդի մը Արամ անուն. ուստի կը խնդրուի որ արտօնուի Պօլիս գալու»:

Փրոֆ. Ժամկոչեան Թէքէեանի հետ վերի աղերսի կողքին, ունեցած է գրաւոր շփում մը Բոր-Սայիտ պաշտօնավարած օրերէն, Սիսուան Վարժարանի տնօրէնութեան պաշտօնական նամակաթուղթին վրայ Աղեքսանդրիա գտնուող Թէքէեանին հասցեագրելով 6 Նոյեմբեր 1918 թուակիր կարճ նամակ մը, ըսելով.

«Նուազ վրդովանքով չէր որ կարդացած էի Ձեր հրաժարականներուն լուրը:

Ուրախ եմ որ կրկին վերստանձնած էք Ձեր խմբագրապետի պաշտօնին հետ բոլոր միւս պաշտօններն ալ:

Սրբագին կը խնդակցիմ մանաւանդ Ազգ. Պատրիարկութեան կողմէ Ձեզի

վստահուած շար փափուկ պաշտօնին համար: Բարեկամական անկեղծ շնորհաւորութիւններ ունիմ ամենուն համար»: (ՊՏԴ, Թ287)

Ինչպէս կը տեսնուի, նամակին գրութեան դրդապատճառ եղած է,- առանց մանրամասնութիւններու մէջ մտնելու,- Աղեքսանդրիոյ մէջ տեղի ունեցած ազգային իրադարձութեան մը հետեւանքով Թէքէեանի «Արեւ»ի խմբագրապետութենէն եւ իրեն վստահուած բոլոր այլ պաշտօններէ հրաժարելու որոշումն ու իր գաղափարակիցներու եւ համակիրներու թախանձանքին ընդառաջելով հրաժարականներէն ետ կանգնիլը, որուն զուգահիշած է նաեւ Հ.Բ.Ը.Մ.ի հիմնադիր Պօղոս Նուպարի նախագահութեան ներքեւ գործող Հայ Ազգային Պատուիրակութեան նախաձեռնութեամբ Փարիզի մէջ գումարելի Ազգային Համագումարին համար որպէս պատգամաւոր Թէքէեանի ընտրութիւնը Եգիպտոսի Ազգային Միութեան կողմէ:

* * *

Թէքէեանի վերը նշուած հրաժարականները մղած էին, ուրիշներու շարքին, նաեւ երկու ուրիշ ազգայիններ նամակ ուղղելու իրեն, մին իր ցաւը յայտնելու համար հրաժարումներուն համար, իսկ միւսը՝ իր գոհունակութիւնը հրաժարականներէն ետ կանգնելու որոշումին եւ Թէքէեանի վստահուած նոր պաշտօնին համար:

Առաջին նամակին հեղինակն էր գահիւրէպնակ Մարի Չայլագեան, որ կ'աշխատակցէր 1918-1919 տարիներուն «Արեւ»ին եւ այլ եգիպտահայ պարբերականներու, եւ որուն «Փառքի Բլուրը» բանաստեղծութիւնը, նուիրուած՝ Արարայի մէջ, Պաղեստին, Ա. Աշխարհամարտի ընթացքին թուրքեզերման ուժերու դէմ հայ հերոսներու տարած փառաւոր յաղթանակին, պիտի ընդգրկուէր 1919-ին Պոսթօն հրատարակուած **Ընդարձակ Գրպանի Երգարանին** մէջ:

Չայլագեան 1 Նոյեմբեր 1918-ին կը գրէր.

«Ազնու[ա]հոգի Բանաստեղծ, Այս անգամ յօդուածի մը հրապարա-

կութիւնը խնդրելու համար չէ որ կը գրեմ:

Ձեր ամէն բանէ, ու մասնաւորապէս «Արեւ»ին խմբագրապետութենէն հրաժարումը, չես գիտեր ինչ անբացափրելի քրտմութեամբ համակեց զիս, խաւարին մէջ վառող շլացուցիչ ուժեղ լոյսի մը քաւորութիւնը թողլով վրաս:

Եգիպտահայ լրագրութիւնը, արդէն այնքան աղքատ ճշմարիտ հրապարակագիրներով, Ձեր մեկնումով պիտի դառնայ անապատ մը ուր ողորմելի միջակութիւններ եւ անարուեստ ու չար հոգիներ իրենց խլացուցիչ թմբուկը պիտի հնչեցնեն, ազատ համարձակ:

Այս նամակով, Ազնիւ Բանաստեղծ, Ձեր «Արեւ»էն հրաժարումը մեծագոյն ցաւը պիտի ըլլայ՝ իրենց լեզուին ու գրականութեան նախանձախնդրութիւնը ունեցող բոլոր հոգիներուն համար:

Ո՞վ այսուհետեւ պիտի գծէ ճշմարիտ սահմանը հայերէն բառերուն, որոնք չարաչար ու անխիղճ կերպով կը բրգաւորուին իրարու վրայ, յանուն բանաստեղծութեան, կարգ մը նորելուկ գրողներու կողմէ: Ո՞վ պիտի ծառանայ մեր ոսկի լեզուին հանդէպ գործուած ոճիրներուն դէմ:

Բայց կը յուսամ թէ Ձեր հրաժարումը պարզ ձեւակերպութիւն մըն է... քանի որ կը հաւատամ թէ Բանին ստեղծողը անկէ դուրս չի կրնար ապրիլ, անկէ հեռու վայելք չի ճանչնար... Ու դուք հայ Գեղեցիկ Բանին հոյակապ ստեղծիչն էք, բանաստեղծ...»: (ՊՏԴ, Թ288)

Երկրորդ նամակը, յանուն տարագիր հայերու, գրողն ու ստորագրողն էր Գրիգոր Գ. Գուտուլեան, 3 Նոյեմբեր 1918-ին, Բոր-Սայիտէն, ուր կը վարէր Հայկական Վրանաքաղաքը:

Գուտուլեան (1886-1966) ունեցած է թափառական կեանք: Ծնած է Զէյթուն. ուսանած է Սիսի Ժառանգաւորացին մէջ եւ Երուսաղէմ. Դամասկոսի մէջ հետեւած է բժշկական վարժարանի դասընթացքին, Ատանայի կոտորածներու ընթացքին դատապարտուած է մահուան բայց կրցած է ազատիլ, Բոր-Սայիտի վրանաքաղաքէն անցած է Կիլիկիա եւ ծառայած

Ֆրանսական բանակին, ապա փոխադրուած է Պոլիս եւ հոնկէ անցած՝ Վառնա եւ Սոֆիա, մինչեւ վերջնապէս հաստատուիլը Լիբանան: Վարած է տեսչութիւնը զանազան վարժարաններու, աշխատակցած է դաշնակցական թերթերու եւ հեղինակած է յուշագրական գործեր, որոնց կարգին՝ 1929-ին Պէյրութ հրատարակուած **Զօր. Անդրանիկ եւ Իր Կեանքն Ու Պարտերազմները** հատորը:

Գուտուլեան կը գրէր.

«Ձեր ազգային շրջանակներէ քաշուիլը, ինչպէս շարքերուն, ինձ ալ ոչ նուազ ցաւ պարճառած էր. այսօր «Արեւ»էն կ'իմանամ թէ նախկին ազգօգուտ բոլոր նուիրական պարտականութիւններուն եւ Հայկական մեծ դատին կը նուիրուիք: Եգիպտահայութիւնը գնահատելով Ձեր բարձր արժանիքը Փարիզի Պարուիրակութեան փափուկ եւ կենսական պաշտօնին զՁեզ ալ կը հրաւիրէ եւ դուք սիրայօժար կ'ստանցնէք ազգին ճակատագիրը վճռելու էն մեծ պաշտօնը: Ձեր հրաժարականներուն ետ առումը եւ պարուիրակ ընտրուիլը բոլոր զՁեզ սիրողներուն հետ դժբախտիս ալ մեծ ուրախութիւն պարճառած է: Նոր Քէմքի ամբողջ ժողովուրդը միահամուռ խնդրեց ինձմէ որ իրենց սրտին եւ զգացումներուն թարգմանն ըլլամ եւ շնորհաւորեմ Ձեր արդի յոյժ փափուկ պաշտօնը: Յաջողութիւն: Կ'աղաչեմ հաճեցէք իմ եւ ամբողջ ժողովուրդին շնորհաւորութիւնները ընդունիլ: Յուսանք Ձեր ջանքերուն շնորհիւ մօտ արեւնի մը մէջ Կիլիկիոյ որբացած հողերը համբուրելու եւ մեծ աւերիսը երգելու բախտը կ'ունենանք վրանաքաղաքին մէջ»: (ՊՏԴ, Թ289)

* * *

Թէքէեան շուտով պիտի մեկնէր Փարիզ, ընտրուէր նախ ատենադպիր Ազգային Համագումարի դիւանին, ապա նաեւ անդամ Հայ Ազգային Պատուիրակութեան: Խմբագրական առօրեայի հեւքէն ձերբազատ՝ ան 1919-ին Փարիզի մէջ առիթ պիտի ունենար լոյս աշխարհի բերելու իր **Կէս Գիշերէն Մինչեւ Արշալոյս** քերթողագիրքը:

Վաչէ Ղազարեան, ԱՄՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

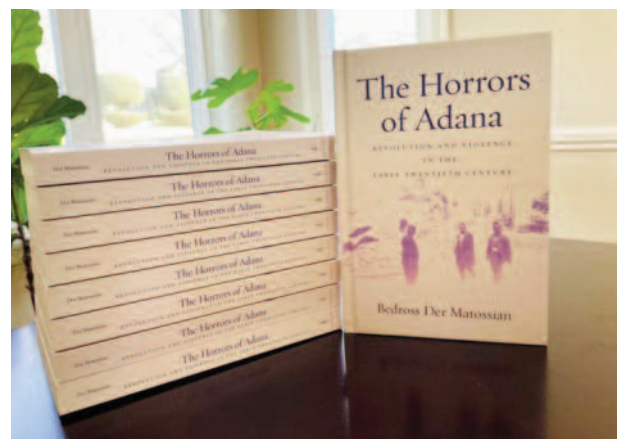
Սթենֆորտ համալսարանի (Գալիֆորնիա ԱՄՆ) հրատարակչատունէն լոյս տեսած է Պետրոս Տէր Մաթոսեանի անգլերէն լեզուով հատորը՝ «Ատանայի Սարսափները – Յեղափոխութիւն եւ Բռնութիւն Քսաներորդ Դարակիզբին» *The Horrors of Adana: Revolution and Violence in the Early Twentieth Century*:

Գիրքը կը խօսի 1909 թուականին Ատանայի մէջ կատարուած զոյգ ջարդերուն մասին, որոնց զոհ գացած են 20 հազար հայեր եւ 2 հազար մուսուլմաններ:

Այս գիրքը առաջիններէն է, որ խորապէս կ'ուսումնասիրէ այս ջարդերուն հետեւանքները, վերլուծելով ընկերաքաղաքական եւ տնտեսական փոփոխութիւնները, որոնք իրենց գազաթնակէտին հասան այս յորձանուտին մէջ:

Տարբեր լեզուներով տասնեակ մը աղբիւրներէ առնուած տեղեկութիւններուն ընդմէջէն հեղինակը կը փորձէ հասկնալ զգացումներու եւ հակասական տեղեկութիւններու ամբողջութիւնը, որ կը պարուրէ այս դէպքերը, ծածկելով ճշմարտութիւնը:

Հեղինակը գրիքը նուիրած է իր երկու դուստրերուն՝ Քնարի եւ Երազի, մաղթելով որ անոնք հասակ նետեն խաղաղ աշխարհի մը մէջ:

ՅԱՆԴԳՆՈՒԹԻՒՆ, ՍԷՐ ԵՒ ՏԱՂԱՆԴ

Վրեժ-Արմեն Արթինեան

Ըսեմ սկիզբէն, որ սովորական գիրքի մը մասին չէ որ պիտի գրեմ:

«La récidive» հատորը, համահեղինակութեամբ Մարի-Իվ Մօրասի եւ Արի Մկրտիչեանի (Les éditions La Presse հրատարակական), առաջին տպագրութեամբ լոյս տեսած 2021 Հոկտեմբերին, այո՛, սովորական գիրք մը չէ, թէւ տեսքով ու 192 էջերով կրնայ որեւէ ուրիշ գիրքի նմանիլ:

Ան վէպ մը չէ, թէւ կը կարդացուի վէպի մը նման, նոյնիսկ գաղտնի ոստիկանական վէպի մը նման՝ հեւքով, մէկ շունչով...: Յուշագրութիւն մըն ալ չէ, նոյնիսկ եթէ հեղինակներուն պատմողական ոճը շատ կը մօտենայ ոչ միայն յուշագրութեան, այլ յաճախ նաեւ օրագրութեան: Նամակագրութիւն մըն ալ չէ, հակառակ անոր, որ նամակներ ու ել-նամակներ կան փոխանակուած Մարի-Էլին ու Արիին միջեւ, երբեմն նաեւ նամակներ ուղարկուած այլոց: Այդ տեսակէտէն կը յիշեցնէ «Momo et Loulou»-ն, որուն մէջ երկու բարեկամ գրագիտուհիներ իրարու կը պատմեն իրենց մանկութիւնը՝ մէկը Քեպէգի, միւսը Եգիպտոսի մէջ: Տակաւին երկխօսութիւն մըն ալ չէ, նոյնիսկ տրամախօսութեան ալ մօտեցող, թէւ այդպիսի էջեր ալ կան, ուր երկու հեղինակները կը թուին, թէ սեղանի մը շուրջ նստած կը գրուցեն:

Հապա ի՞նչ է ան՝ այս գիրքը:

Սակայն գիրքին մասին խօսելէ առաջ կ'արժէ ներկայացնել երկու գրողները: Ովքե՞ր են անոնք:

Առաջինը՝ տիկին Մորասը, երիտասարդ լրագրողուհի մըն է, որ կ'աշխատի Մոնթրէալի ամենէն մեծ՝ նոյն այդ La Presse անունով հանրաժանօթ, բայց այլեւս միայն առցանց հրատարակող օրաթերթին համար՝ ստորագրելով կրթութեան վերաբերեալ յօդուածներ:

Երկրորդը՝ բժ. Արի Մկրտիչեան, շատերու ծանօթ, Սուրբ Յակոբ ազգային վարժարանի Բաստրմաճեան երկրորդականէն շրջանաւարտ՝ արդէն որոշ վարկի տիրացած, Մորասին գրեթէ տարեկից ուռուցքաբան-վիրաբուժն է, որ ՄգԿԻԼ համալ-

սարանի բժշկական նորակառոյց համալիրը փոխադրուած Արքայական Վիգթորիա (Royal Victoria) հիւանդանոցի անձնակազմին մաս կը կազմէ, կը դասաւանդէ նոյն համալսարանի բժշկական բաժանմունքին մէջ ու կը վարէ Սրբոյ Մարիամայ (St-Mary's) հիւանդանոցի գիտահետազօտական կեդրոնը:

Մորաս հիւանդն է՝ քաղցկեղով վարակուած, աւելի ճիշտ՝ 27 տարեկանին անգամ մը վարակուելէ ու բուժուելէ ետք, աւելի քան տասնամեակ մը անց, վերստին ինկած նոյն հիւանդութեան կարթին մէջ (որմէ ալ գիրքին անունը՝ «La récidive», այսինքն՝ «Կրկնումը»), իսկ Մկրտիչեանի վիրակուած է այս անգամ ի՞նք ըլլալու անոր վիրաբուժը, որ մասնակիցը պիտի հանդիսանայ այդ քաղցկեղի դէմ պայքարին: Իրարու անծանօթներ են, թէւ վիրաբուժը կարդացած է լրագրողուհիին յօդուածները:

Գիրքին էջերուն ընդմէջէն մենք հետզհետէ պիտի յայտնաբերենք, թէ ինչպէս մտերմութիւն մը, հարազատութիւն մը կը հաստատուի բժիշկին ու հիւանդին միջեւ, այլեւ իրենցմէ իւրաքանչիւրին ու անողոք հիւանդութեան ալ միջեւ:

Գիրքին սկիզբէն մինչեւ վերջ կայ պատմութեան կարմիր թել մը, որ օգտագործուած է բոլոր հնարքներով, որոնց անդրադարձայ քիչ վերը՝ նամակագրութիւն, օրագրութիւն եւ այլն, եւ որ վառ կը պահէ ընթերցողին հետաքրքրութիւնը շարունակաբար:

Իւրաքանչիւրը իր կողմէն, հազուադէպօրէն նաեւ երկուքին ալ կողակիցները՝ իրենց ճամբով, մեզի պիտի ներկայացնեն իրենց հոգեկան վերիվայրումները, ապրումները, մտածումներն ու իրենց ապրած կեանքի մանրամասնութիւնները, առանց սակայն կտրելու այդ կարմիր թելը:

Անոնք պիտի խօսին կեանքի ու մահուան մասին, երջանկութեան ալ մասին՝ երբեմն իմաստասիրական մակարդակի հասցնելով զրոյցը, պիտի խօսին իրենց սիրելիներուն մասին, փոխադար-

ծաբար՝ իրենց կողակիցներուն, որոնց պիտի հանդիպին անխուսափելիօրէն, եւ որոնք այսպէս կամ այնպէս մասնակից են իրենց տագնապներուն. տակաւին պիտի խօսին իրենց գործի նրբութիւններուն ու դժուարութիւններուն մասին, գործողութեան սենեակին եւ այլ մանրամասնութիւններու՝ առանց որ դիպաշարը կանգ առնէ: Մահուան մասին խօսած ատեն, Արի չի կրնար չանդրադառնալ 1915 թուականին, վերապրած մեծօր յուշերուն եւ Տէր Զօրի նահատակաց յուարճան-տաճարին, ուր կ'ուզէ օր մը զաւակները առաջնորդել՝ որպէս իրենց ինքնութեան կարեւոր նշանաձողերէն մէկը:

Ի հարկէ մեծ յանդգնութիւն կ'ուզէ, որ առանց պատնէշներ դնելու իրենց ու ընթերցողներուն միջեւ, գրողները այդքան անկեղծ բացայայտուն անոնց: Կարեւոր տեղ կը գրաւէ իւրաքանչիւրին համար միւսին վստահութիւնը ձեռք ձգելու ճիգը, բժիշկին դժուարութիւնը՝ հիւանդին յայտնելու ունեցած հիւանդութիւնը, իսկ այս վերջինիս դժուարութիւնը ընդունելու այդ իրականութիւնը: Տեղ մը Արի, բժիշկ-հիւանդ յարաբերութեան մէջ գաղտնապահութեան աւանդոյթին չդաւաճանելու համար, Մարի-Էլին գործողութեան փոխարէն ուրիշի մը վրայ իր կատարած միջամտութիւնը պիտի նկարագրէ, ստորագրելով գիրքին ամենէն բաբախուն էջերը, միեւնոյն ժամանակ ընթերցողին հաղորդելով նոյն այն ապրումները, որ ան կրնար ունենալ եթէ Մարի-Էլին գործողութիւնը ըլլար պատմուածք: Բացատրական ոճով ներկայացուած էջերէն ետք իրապէս տպաւորիչ է կարդալ յաջող վիրաբուժական գործողութեան մը յառաջացուցած ապրումները բժիշկին հոգիին մէջ: Իսկ Մորաս այնքան պարզ, անսթեւեթ, բայց միաժամանակ անմիջական հաղորդականութեամբ կու տայ գործողութեան մը ենթարկուողին նոր յուզաշխարհը, որ կը դառնայ ընթերցողին սիրելի անձնաւորութիւն մը: Չես կրնար անտարբեր գտնուիլ այն տողերուն նկատմամբ, երբ կը նկարագրէ գործողութենէն ատեն մը ետք փողոց իջնել վազելը՝ ինքզինք համոզելու համար թէ... կենդանի է: Մորաս կը հասնի այն եզրակացութեան, որ կենդանի ըլլա-

լու երջանկութիւնն ու հաճոյքը կ'ապրին ցաւին ու վախին հետ միասին, ու գրքի աւարտին այնքան երջանիկ կը զգայ, որ աղջիկը այնքան մեծցեր է, որ անոր լուացուած գուլպաները սխալմամբ կը յայտնուին իր դարակին մէջ...

Նաեւ կ'ուզէ մեծ սէր, որ իւրաքանչիւրը կը զգայ իր ասպարէզին, իր սիրելիներուն, եւ այս պարագային իրարու հանդէպ՝ որպէս նոյն ճակատամարտին մասնակից դաշնակիցներ: Արի յատկապէս կը սիրէ ուռուցքաբանութեան իր ասպարէզը, ու կը վերյիշէ, թէ ինչպէս իր մեծ մօր ընկերուհիները, որոնց մտքէն չէին ջնջուեր Ցեղասպանութեան թողած հետքերը, կը փորձէին տարհամոզել զինք, որ չընտրէ ա'յդ մասնագիտութիւնը՝ այդ «փիս հիւանդութեան», որուն անունն անգամ չէին արտասաներ, մինչ ինք այնտեղ կը տեսներ համատեղուած կենսաբանական, ֆիզիքական ու հոգեբանական երեսները բժշկութեան ու զայն կ'ընդունէր որպէս մարտահրաւէր:

«Լա Փրես»-ի 2021-10-10 թիւով հրատարակուած իրենց հետ Catherine Handfield-ի ունեցած հարցազրոյցին ընթացքին բժիշկը քանի մը բառով կը բանաձեւէ գիրքին ամբողջ պատգամը՝ «Քաղցկեղը բանի մը վերջաւորութիւնն է, բայց նաեւ նոր բան մըն է, եւ այդ նոր բանին մէջ շատ կեանք կայ»:

Վերջապէս այս ամէնը այնքան հեզասահ կերպով ընթերցողին ներկայացնելու համար անկասկած մեծ տաղանդ ալ է պէտք, եւ Մորաս ու Մկրտիչեան յայտնօրէն անով ալ օժտուած են, քանի որ կրցած են այս գիրքը մէջտեղ բերել:

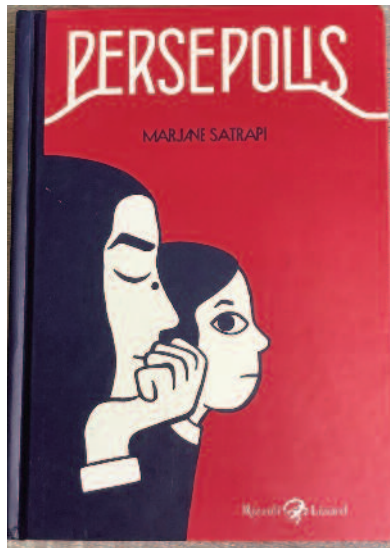
Այստեղ աւելցնենք նաեւ, որ իր այս գիրքէն իբր հեղինակի իրաւունք ստանալիք ամբողջ շահոյթը Արի պիտի նուիրէ Սուրբ Յակոբ վարժարանի հիմնադրամին:

Կասկած չկայ, որ Մորաս, հիւանդ թէ առողջ, պիտի շարունակէ գրել, ինչ որ իր կոչումն իսկ է: Յոյսս է, որ բժ. Մկրտիչեան, այս հանգրուանէն անդին, ինք եւս գրիչը վար չդնէ: Եւ եթէ նաեւ իր մայրենի լեզուով ալ հանդէս գայ, ապա ան ալ շարունակած կ'ըլլայ Ռուբէն Սեւակի աւանդութիւնը:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՌԱՋԻՆ ՇԱՐԱՆԿԱՐԸ GRAPHIC NOVEL ԿԱՄ COMICS

Graphic novel կամ comics, գծագրավեպ կամ շարանկար, արուեստ, որ 1964 թուականին պաշտոնապես մուտք կը գործէ թէ՛ գրականության եւ թէ՛ արուեստի աշխարհը միաժամանակ, որովհետեւ այս երկու արուեստներուն միաձուլումն է նման գիրքի մը ստեղծագործումը: Եղած են դէպքեր, երբ գրութեան եւ գծանկարներուն հեղինակը նոյն անձը ըլլայ, ինչպէս օրինակ պարսկուհի Մարջան Սատրապի «Պերսեպոլիս» երկատորը կամ շատ նշանաւոր լեհ-ամերիկացի Արթ Շրիկըլմանի «Մուկը» գործը (Maus):

Եզրը խստօրէն սահմանուած չէ տակաւին, թէեւ կարելի է բառարանին մէջ հետեւեալ բացատրութիւնը կարդալ.

«Գեղարուեստական պատում մը, որ ներկայացուած է գծանկարներու շարքով եւ հրատարակուած է որպէս գիրք:

«Պատմութիւն պատմելը մարդ արարածը յատկանշող հիմնական գիծերէն մէկն է եւ առ այդ նկարներու օգտագործումը կ'երկարի մինչեւ քարանձաւներու պատերուն եղած գծագրութիւնները: Գիր եւ գիծ միշտ ներկայ եղած են մշակութային արտադրանքին մէջ եւ յաջորդականութիւն ցուցաբերող դրուագներ կարելի է գտնել օրինակ եգիպտական նշանագրերով գրութիւններու մէջ: Նկարչութեամբ պատմութիւն պատմող արուեստի դրսեւորումները կ'երեւին մանրանկարչութեան մէջ, գորգանկարներու, որմանկարներու, եւ այլն, սակայն այդ բոլորին մէջ կը պակսէին երկու հիմնական տարրեր, որոնց երեւումը ժԹ. դարու կէսերէն սկսեալ հիմը պիտի դնէր պատմութիւն պատմելու նոր ձեւի մը: Այդ երկու նորութիւններն են՝ ժամանակի թաւալումին

պատրանքը ստեղծող իրերայաջորդ նկարներու օգտագործում եւ կերպարներու խօսքը անոնց բերնէն ելող պղպջակներու մէջ տեղադրում: Այս երկու հնարքները, որոնց կ'աւելնան տպագրական արուեստի կրած զարգացումներն ու հանրամատչելի մամուլի երեւումը, պիտի սատարեն նորածին արուեստի մը արագ ընձիւղումին եւ ասիկա զանազան լեզուներով ու զանազան ցամաքամասերու վրայ միաժամանակ:

Անոր պիտի տրուին տեղւոյն մշակոյթէն բխող տարբեր անուններ, անգլերէնով՝ comic strip, ֆրանսերէնով՝ bande dessinée, իտալերէնով՝ fumetti (ակնարկելով խօսքի պղպջակներուն կամ ամպիկներուն), ճափոներէնով՝ manga (հապճեպ պատկեր), եւայլն: Ամէն երկրի մէջ կը զարգանան նաեւ արուեստը յատկանշող իւրայատուկ ձեւեր ու մօտեցումներ: Ճափոնականը օրինակ, մանաւանդ սկիզբի օրերուն, կը յատկանշուէր աժան թուղթի վրայ տպուած հաստափոր հատորներով, հապճեպ եղած, ուր շեշտը կը դրուի շարժումի եւ քմայքներ արտայայտող սեւ-ճերմակ գծագրութիւններու վրայ, մինչ ֆրանսականը երկար տասնամեակներ կը մնար 48 էջի վրայ գունաւոր, խնամուած ու յստակ շրջագիծերով յատկանշուող արտադրութիւն մը: Թարգմանութիւնները զանոնք պիտի տարածէին երկրէ երկիր, միաժամանակ տարածելով նաեւ փոխազդեցութիւնները:

«Առաջին օրէն այս արուեստը մօտէն պիտի առնչուի երգիծական ու մանկական գրականութիւններու հետ: Երգիծանկարչութեան պարագային կապը յստակ է՝ թէեւ այս պարագային մէկէ աւելի նկարներով պատմուող դրուագն է խնդրոյ առարկան: Հոնկէ comic strip կամ

comics եզրը որ դժբախտաբար յղուելով ծիծաղաշարժին, անբաւարար կը նկատուի ծիծաղաշարժէն անդին որեւէ բան պատմող գրութեան համար: Ինչ կը վերաբերի մանկականին՝ յստակ է նկարազարդումին ու ընդհանրապէս գծուած նկարին գրաւորութիւնը այդ ոլորտի գրականութեան հանրութեան համար, ինչ որ պատճառ պիտի դառնայ որ մանկապատանեկանը դառնայ այս նոր արուեստին կիզակետը մանաւանդ սկզբնական տարիներուն: Նոյնը կարելի է ըսել գծանկարային ֆիլմերու պարագային, ինչ որ Հայաստան կը կոչուի «մուլտ», օրինակի համար: Սակայն յստակ է որ գծանկարով արտայայտուող այս արուեստները կրնան ուղղուիլ որեւէ տարիքի հանրութեան կամ մշակել որեւէ տեսակի բնանիւթ»¹:

Հայ գրականութեան մէջ սակայն այս արուեստը բաւական ուշ մուտք գործած է, եթէ նկատի չառնենք միակ արուեստագետը, որ այս ժանրով եւս ստեղծագործած է՝ Նախկին եգիպտահայ Նուպար Ափաքեանը², որուն «Աւարայրի Արծիւը» գործը, հիմնուած Սմբատ Բիւրատի նոյնանուն երկին վրայ, երկար ժամանակի համար կը մնայ առաջինը որպէս այդ:

Պէտք է ընդունիլ, որ արագութեան այս դարուն, նկարներով ընթացող պատում մը շատ աւելի գրաւիչ կրնայ ըլլալ մանաւանդ երիտասարդ ընթերցողներու համար, որոնք շատ աւելի վարժ են պատկերներու «ընթերցում»ին, քան դասական գիրքի մը ընթերցումին:

Ժամանակի ընթացքին հատ ու կենտ փորձեր եղած են ժամանակակից մեր գրականութեան մէջ, Սփիւռքի տարածքին թէ Հայաստան, այս ժանրով ստեղծագործելու:

Հայաստանի մէջ վերջերս արդէն

սկսած է հոսանք մը նման գրականութեան, ուր սակայն շատ լաւ գիրքերու կողքին կարելի է գտնել ոչ այնքան սերտուած աշխատանքներ, որոնք կը միտին պատանի ընթերցողներու արագ նուաճումին:

Որպէս օրինակ նման հատորներու կարելի է յիշել «Մինչ «Հոգիներու Աճուրդը»» գիրքը, որ Օրօրա Մարտիկանեանի նոյնանուն գիրքին հիման վրայ եղած պատկերապատում մըն է, լոյս տեսած Երեւան, անգլերէնով եւ արեւմտահայերէնով: Այլ օրինակ մըն է «Վիշապ» շարքը, որ վեր կ'առնէ հայ առասպելաբանութեան մէջ եղած վիշապները, որովհետեւ «եօթը հազար տարի առաջ վիշապներն ու մարդիկ կողք կողքի կ'ապրէին: Վիշապները իրենց ահելի ոյժը կ'օգտագործէին արդարութիւնը պահպանելու եւ մարդոց օգնելու համար: Սակայն մարդիկ չգնահատեցին ասիկա եւ վիշապները երես դարձուցին մարդերէն»:

Տակաւին ամբողջովին վերջերս մամուլէն կը կարդանք հրատարակութիւնը «Հայկ եւ Բել. Բաբելոնէն մինչեւ երկիրն Արարատի» հատորին:

Պէտք է յիշել անպայման թարգմանութիւնը գործերուն ֆրանսացի նշանաւոր արուեստագետին՝ Բէմի Ժորժի, որ ծանօթ է իր անուան սկզբնատառերով կազմուած ծածկանունով, որպէս էրժէ՝ «Թէնթէնի Արկածախնդրութիւնները», որոնք 24 հատոր կը կազմեն, թարգմանուած են աշխարհի 80 լեզուներուն, որոնց շարքին է նաեւ արեւմտահայերէնը, 4 հատոր հրատարակուած ֆրանսահայ ամուլին՝ Ռուզան եւ Ժան-Վարուժան Կիւրեղեաններու ջանքերով՝ «Բիւրեղեայ 7 Գնդիկները», «Արեւի Տաճարը», «Փարաունին Սիկանները» եւ «Կապոյտ Լուտոսը»:

Հաճելի է նաեւ տեսնել, որ այս արուեստը սկսեր է մուտք գործել կարգ մը վարժարաններէ ներս, զարկ տալու համար տղոց երեւակայութեան եւ այդ երեւակայութեան ձեւ տալու միջոցներու փնտռութիւն, ինչպէս է պարագան Ալֆորվիլի (Ֆրանսա) Հայ Մշակոյթի տան, որ կազմակերպած է շարանկարի մրցում մը, Արմէն Լիվր 2018 գիրքի ցուցահանդէսի ծիրէն ներս եւ որուն մասնակցած են Իսի Լէ Մուլինոյի Համազգային-

Թարգմանչաց Վարժարանի նախակրթարանի Ե. կարգի աշակերտները: Մրցումին նիւթը եղած է «Եթէ կախարդական գաւազան մը ունենայի...»: Մասնակցողներու գծանկարներէն մէկ քանիին նկարները կը գտնէք այստեղ:

Ինչպէս ըսինք սակայն այս բոլորին նախակարապետը եղած է Նուպար Ափաքեան, որուն «Աւարայրի Արծիւը» գրքոյկը կը վերահրատարակենք որպէս յաւելում «Տեղեկատու» հանդէսին:

Ափաքեան իր այս շարանկարին գրութիւնը առած է Սմբատ Բիւրատի «Աւարայրի Արծիւը» թատրերգութենէն, որ հրատարակուած է 1909 թուականին Կոստանդնուպոլսոյ մէջ, երեք հազար տպաքանակով:

Առաջին անգամ որպէս թատրերգութիւն բեմադրուած է հրատարակութենէն առաջ, Գահիրէի Խտիվական թատրոնին մէջ 1900-ի Ս. Վարդանանց գիշերը, Ֆատուլեաճեան-Պէնլեան միացեալ թատերախումբին կողմէ:

Մեր քով կը գտնուի աւելի ուշ՝ 1933-ին Պէյրութի մէջ Տօնիկեանի կողմէ հրատարակուած օրինակ մը (Բ. հրատարակութիւն), որուն սկիզբը Հ. Ս. Երեմեան կը գրէ.

«Բիւրատի այս գործը իբրեւ լիպրէթօ լոյս տեսած է. արձակ գրութիւն մըն է, ազգասիրութիւն կ'արծարծէ հանդիսականներուն ... Պէտք է ըսել որ Պոլսոյ մէջ

տեսած եմ Սահմանադրութեան օրերուն հայ ժողովուրդը աննկարագրելի խանդով թատրոնին մէջ խուժած, հանդիսատես կ'ըլլար «Աւարայրի Արծիւը» ի ներկայացումին»:

Այս շարանկարին առաջին հրատարակութենէն, որ կատարուած է 1967-ին Աւստրալիոյ մէջ, միայն մէկ օրինակ կը պահուի ՀԲԸՄի Երուանդ Աղաթօն գրադարանին մէջ եւ կը կրէ հեղինակին ձօնը նախկին եգիպտահայ տէր եւ տիկին Ժ. Փափազեաններուն,

որոնք, Ափաքեանին նման, աւելի ուշ Աւստրալիա գաղթած են:

Տիտղոսաթերթին վրայ կը կարդանք.

«Վարդանանք» Սմբատ Բիւրատի

«Աւարայրի Արծիւը» պատրաստեց եւ գծեց Նուպար Ափաքեան

Յառաջաբանը՝ «Քանի մը Խօսք» գրած է Վ. Երեցեան, որ պատմութիւնը կ'ընէ Աւարայրի ճակատամարտին, ապա կ'ըսէ.

«Ներկայ օրերուս, երբ մկրատուած են ժամանակն ու միջոցը եւ երբ ընթերցող հասարակութիւնը, մանաւանդ նոր սերունդը նուիրուած չէ մեծահատոր գիրքերու ընթերցանութեան, հնարամիտ մտքով ու գծագրիչի ձիրքով երիտասարդ Նուպար Ափաքեանի այս մտայղացումը ինքնուրոյն նորութիւն մըն է. պատկերաւոր ու հակիրճ ձեւով Վարդանանցի այս ներկայացումը շահեկան ու դիւրահասկնալի պիտի ըլլայ ամէնուն»:

Ճիշդ է որ գրքոյկին մէջ մանր-մունր վրիպակներ սպրդած են, սակայն այս գրքոյկը կը մնայ առաջին օրինակը հայերէն շարանկարներու, Սփիւռքի տարածքին թէ հայրենիքի մէջ:

¹Իւսֆֆի Աճեմեան, «Շարանկար, գծագրավէպ, եւ մասամբ նորին», «Հորիզոն» 17/10/2019

²Նուպար Ափաքեանի կենսագրութիւնը կարդալ «Տեղեկատու» ի նախորդ համարին մէջ, Նոր շրջան, Հոկտեմբեր 2021, թիւ 101, էջ 29:

«ՓԻԼԻՊԱՐՏԷԶ»

ԱՐԵՎԻՍՏԱՀԱՅԵՐԷՆՈՎ ՆՈՐ ԿԱՅՔԷԶ ՄԸ

Վերջին քանի մը տարիներուն Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնարկութեան Հայկական բաժինը իր ուշադրութիւնն ու հովանաւորութիւնը կեդրոնացուցած է այնպիսի ծրագիրներու վրայ, որոնք կը միտին արեւմտահայերէնի գործածութիւնը փոքրիկներուն, պատանիներուն եւ երիտասարդներուն համար դարձնել ամէնօրեայ հաճոյք: Այս ծիրէն ներս մեր ուշադրութիւնը գրաւեց «Փիլիպարտէզ» կոչուած կայքէջը, որուն հիմնադիրներն են Ռեծինա Փանոս՝ նիւթերը պատրաստող, Թինա Քոբմա՝ համակարգող-նիւթերը պատրաստող եւ Լիզէթ Պայրամ Էրէն՝ թարգմանիչ եւ խմբագիր:

Դարեւիով իրենց անուններէն կ'ենթադրենք, որ երեքն ալ պոլսահայ են ու հաւանաբար ուսուցչուհիներ:

Կայքէջը նկարազարդուած է շատ գեղեցիկ ջրաներկ գործերով, որոնք իրենց մեղմութեամբ եւ գեղեցկութեամբ հաճելի կը դարձնեն կայքէջին ընթերցումը:

Կայքէջը խիստ հետաքրքրական եւ հաճելի գտնելով այսօրեւ կը ներկայացնենք անոր «Մեր Մասին» բաժինը գրեթէ ամբողջութեամբ:

Կայքէջին հասցէն է. <https://pilibardez.com>

Կը շնորհաւորենք կայքէջին հիմնադիրները, յարապետութիւն եւ յաջողութիւն մաղթելով իրենց:

«Փիլիպարտէզ»ը երեխաներու հետ փիլիսոփայութեան ծրագիր մըն է: Փիլիպարտէզին բուն նպատակն է՝ իրականութիւն դարձնել երեխաներուն հետ արեւմտահայերէնով փիլիսոփայելու գաղափարը: Այս նպատակով պատրաստուած նիւթերը սոյն կայքէջին վրայ տրամադրելի պիտի դառնան պարբերաբար: Պատրաստուած է նաեւ երեխաներու հետ փիլիսոփայելու մեթոտին վերաբերեալ ուղեցոյց մը:

Այս ծրագիրով կրնան հետաքրքրուիլ.

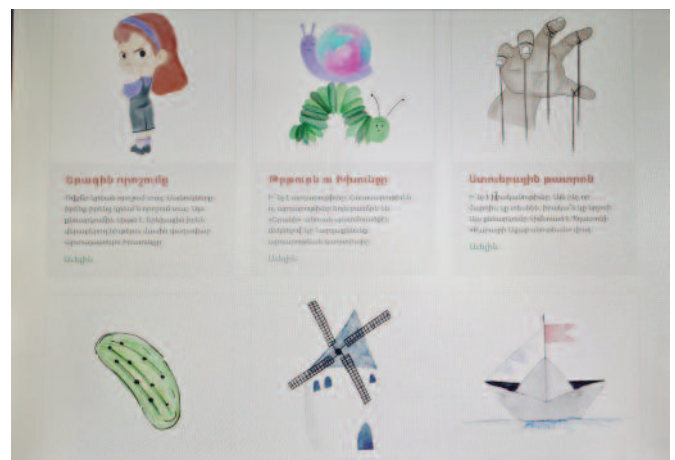
Ընկերային գիտութիւններ, փիլիսոփայութիւն կամ նման նիւթերով աշխատող մանկավարժներ, որոնք կ'ուզեն ստեղծագործական մտածողութեան նպաստող աշխատանոցներ կազմակերպել,

Հայերէն լեզուի ուսուցիչներ եւ ուղեկիցներ, որոնք կ'ուզեն իրենց ծրագիրներուն մէջ ժամանակակից մեթոտներ եւ քննարկումներ ներմուծել,

Դպրոցներ, որոնց ուսուցման լեզուներուն մաս կը կազմէ հայերէնը,

Զանազան տեսակի հայերէն լեզուի դասընթացքներ եւ հայերէն լեզուով աշխատողներ,

Համայնքային հաստատութիւններ,

որոնք երեխաներու եւ պատանիներու հետ կ'աշխատին,

Ծնողներ որոնք հայերէնով արդիւնաբեր ժամանակ կ'ուզեն անցընել իրենց զաւակներուն հետ,

Զանազան ընկերային կառոյցներ, որոնց ծիրէն ներս հայերէն կը խօսուի:

Ինչ է «Երեխաներու հետ փիլիսոփայութիւն»ը

Նախ, որպէս յստակացում, ըսենք, որ «Երեխաներու հետ փիլիսոփայութիւն» անուանումը որդեգրած ենք, ի տարբերութիւն աւելի յայտնի եւ անգլերէնէ առնուած «Երեխաներու համար փիլիսոփայութիւն»

անուանումին: Այս ընտրությունը ըրած ենք, հաւատալով ուղեկիցին եւ երեխային միջեւ հաւասարութեան, ուր ուղեկիցը նոյնքան առնելիք ունի, որքան մասնակից երեխայ մը:

«Երեխաներու հետ փիլիսոփայութիւն»ը «Հարցաքննող համայնքի բնատիպ»ով (Community of Inquiry Model) ձեւաւորուած փիլիսոփայական զարգացումի մեթոտ մըն է: Ըստ «Հարցաքննող համայնքի բնատիպ»ին՝ դասարան մը «պրպտող խմբակ» մըն է, ուր կարելի է հարցաքննելու, միտք բանեցնելու, կապ հաստատելու, վիճաբանելու եւ խնդիր լուծելու նման հմտութիւններ զարգացնել:

Ի՞նչ է նպատակը այս մեթոտին

«Երեխաներու հետ փիլիսոփայութեան» աշխատանքներուն նպատակն է զարգացնել երեխաներուն մօտ՝ մտածելու հմտութիւնները, հարցումի մը, խնդրի մը եւ կամ յղացքի մը օգնութեամբ: Երեխաները ուղեկիցին հրամցուցած փիլիսոփայական խնդիրը ներկայացնող հրահրիչին (նախադասութիւն, հէքեաթ, լուսանկար, տեսերիզ, առարկայ, եւ այլն) շուրջ կը համախմբուին: Մասնակիցները խումբին կողմէ ձեւակերպուած հարցումներուն շուրջ կը մտածեն, պատասխաններ կը փնտռեն, նոր հարցումներ կ'ուղղեն, կ'ուսումնասիրեն, կ'իմաստասիրեն, այլ խօսքով կը փիլիսոփայեն: Երեխաներու հետ փիլիսոփայութեան նիստը վարող անձը գիտելիք չի փոխանցեր, այլ երեխաները կը քաջալերէ որպէսզի մտածեն, խօսին եւ հարցաքննեն: Աշխատանքները կը կառուցուին մանկավարժական յատուկ մօտեցումով մը, որ կը մերժէ դասական դրութիւնը, այն մէկը՝ որուն մէջ ուսուցիչը «հմուտ եւ դաստիարակող», իսկ աշակերտը «դաստիարակուող» կը նկատուի: Այս պատճառաւ նիստը վարող անձը ուսուցիչ մը չէ, այլ ինքն ալ «հետաքրքրուող» «ուղեկից» մըն է:

Երեխաներու հետ փիլիսոփայութեան նիստերուն նպատակը աւանդական մեթոտներով փիլիսոփայութեան պատմութիւնը կամ փիլիսոփաներուն անունները եւ մտածումները սորվեցնել չէ՝ Հետեւա-

բար պայման չէ, որ այս աշխատանքներուն մասնակցող երեխաները ծանօթ ըլլան փիլիսոփայութեան: Երեխաներուն մօտ՝ աշխարհը հետազօտելու մղող բնական դրդիչ ուժը հետաքրքրութիւնն է, իսկ նոյն այդ հետաքրքրութիւնն է որ կը հանդիսանայ փիլիսոփայական մտածողութեան հիմքը: Հետեւաբար, երեխաներուն հետ փիլիսոփայութեան նպատակներէն մէկն ալ այս հետաքրքրութեան ազդակը զօրացնել է:

Ի՞նչ արդիւնքներու կարելի է հասնիլ

Առաջարկուած աշխատանքները բազմաթիւ ուղղակի եւ անուղղակի արդիւնքներ ունենալու սահմանուած են: Նախ եւ առաջ կը նպաստեն երեխաներու մտածողութեան զարգացման: Անոնց միտք բանեցնելու, կապեր հաստատելու, երեւակայական մտածողութիւն գործադրելու, վերացականացնելու կարողութիւնները կը զօրացնեն: Ապա իրենց հաղորդակցութեան կարողութիւններու զարգացման կը նպաստեն: Մտիկ ընելու, շուրջի աշխարհը դիտելու եւ դիտարկելու կարողութիւնները կը հարստացնեն եւ նոյնիսկ հասարակութեան մէջ հանգիստ արտայայտուելուն օգտակար կ'ըլլան: Նիստերուն նպատակը թէ՛ խմբային աշխատանքը զօրացնելու միջոցաւ հաղորդակցութեան առիթներ ընծայել է, թէ՛ ալ ինքնուրոյն կերպով սորվելու յարմար միջավայր մը ստեղծել է:

Միայն երեխաներո՞ւն համար են

Երեխաներու հետ փիլիսոփայութիւնը այսօր աշխարհի վրայ բազմաթիւ երկիրներու մէջ կը կիրարկուի, թէ՛ դպրոցական ծրագիրներու եւ թէ՛ զանազան խմբային աշխատանոցներու ընթացքին: Ճիշդ է որ մեթոտը «Երեխաներու հետ փիլիսոփայութիւն» կը կոչուի, բայց աշխարհի երեսին չափահասներէ կազմուած խումբերու կողմէ գործածութիւնն ալ բաւական տարածուած է: Կը յուսանք որ այստեղ առաջարկուած աշխատանքները իրենց քննադատական եւ ստեղծագործական մտածողութիւնը, նոյնպէս իրենց հարցադրելու եւ հարցաքննելու կարողութիւնները զարգացնել ուզող հայախօս խումբերու կողմէ հաճոյքով պիտի կիրարկուին:

ՄԵՐ ԹԱՂԻ ՎԵՐՋԻՆ ՇՐՋՈՒՆ ՊՏՂԱՎԱՃԱՌԸ

«Սամիրին ձայնը մի քանի օրէ ի վեր չենք լսած», նկատեց մայրս զարմանքով: Փողոցէն անցնող, հին ապրանք գնողներուն անճոռնի աղաղակներուն մէջ իւրայատուկ էր թաւաձայն Սամիրը, որ իր գիւղացիի յստակ առողջանութեամբ ու ձայնի հաճելի ելեւէջներով կը յայտարարէր ծախած պտուղները: Եթէ Սամիր բարեկեցիկ ու արուեստասէր ընտանիքի մը մէջ ծնած ըլլար, հաւանաբար օփերայի հանրածանօթ երգիչ դարձած ըլլար, սակայն, բախտին քմահաճ ուշադրութենէն վրիպելով, դարձած էր շրջուն պտղավաճառ:

Delivery-ի դրութիւնը հնարուելէն առաջ, Հելիոպոլսոյ տանտիկիններուն գործը կը դիւրացնէին շրջուն ծախողները, որոնք օրուան անհրաժեշտ ապրանքներն ու ծառայութիւնները մինչեւ դուռ կը հասցնէին: Առտու կանուխ Ֆուլ ծախողէն ետք կարգով կ'անցնէին հաց ծախողը, բանջարավաճառները, պտղավաճառները, անանուխ (նանէ), խաղողի տերեւ, լեւոն ծախողները, կողով եւ փետրաւել ծախողը, դանակ-մկրատ սրցնողը, պղինձէ կաթսաները կ'լայեկողը, հին հագուստեղէնը փլաստիքէ առարկաներով փոխարինողը (cambio), հին լրագիրներ ու որեւէ կոտրած-թափած առարկաներ գնողը (vecchia), որ հետագային **պիքիայի** վերածուեցաւ: Իրիկունները, ըստ եղանակին, փշաթուզ, խորոված եգիպտացորեն եւ բոլոր փոքրիկներուն սիրելի Groppi-ի պաղպաղակ ծախողը մաքուր-կոկիկ համազգեստով եւ ճերմակով կապոյտ կառքով թաղերուն պտոյտը կ'ընէին:

60-ական թուականներուն, երբ տակա-

ւին խաղաղ էին Հելիոպոլսոյ փողոցները, մօտակայ անապատին մէջ կայք հաստատած վաշկատուն այծարած կիներ, սեփ-սեւ հագած, ուլունքներով զարդարուն գլխածածքերով եւ քիթերնէն օղեր անցուցած, էշերու վրայ հպարտ ու արձանակերպ նստած, այծերու հօտը առջեւին քշած կուգային ու մարախի պէս կ'իյնային ցանկապատներուն մատղաշ բոյսերուն վրայ: Որոշ բնակիչներ մնայուն յաճախորդ էին անոնց հոն իսկ կթած այ-

ծի կաթին: Շատ յաճախ ուլիկներ ալ մաս կը կազմէին այս տարօրինակ թափօրին, ուր ուշադիր պահապան շուները բնածին մասնագիտութեամբ գիծի մէջ կը պահէին պարզամիտ այծերը:

Թէպէտ տարիներու ընթացքին, ապրելակերպի պայմաններու փոփոխութեան պատճառաւ այս շրջուն ծախողներու շարանէն շատեր մոռացութեան մատնուեցան, սակայն մեր հպարտ ու յամառ Սամիրը կառչած մնաց իր ապրուստը ճարելու կերպին:

Երբ Սեպտեմբեր 1952-ին առաջին «Հողային Բարեկարգման Օրէնք»ը յայտարարեցուեցաւ 23 Յուլիս 1952-ի յեղափոխութեան յանձնախումբին կողմէ, Սամիր հինգ տարեկան տղեկ մըն էր Վերին Եգիպտոսի Կերկա գիւղին մէջ: Ընտանիքին համար անպատում ուրախութիւն պատճառած էր այս օրէնքը, որուն շնորհիւ իր հայրը, որ շատ չնչին օրականով կը ցանէր մեծ հողատիրոջ դաշտերը, պիտի ստանար հինգ **Ֆէրպան**¹ հող:

Ժամանակները վերջապէս պիտի սկսէին ժպտիլ Սամիրի ընտանիքին համար, որ երկու սենեականոց հիւղակ մը ունէր, ուր կ'ապրէին հօրենական մեծ-

ծնողները եւ հայրն ու մայրը, իրենց երեք մանչերով եւ երկու աղջիկներով: Տարիներու ստրկութենէ ետք հողատէր դարձած էին: Ամբողջ ընտանիքը, նոյնիսկ մերկ ձեռքերով, պիտի ցանէր այդ հողը ու վայելէր անոր բարիքները: Կամալ Ապտէլ Նասէրի մեծ լուսանկարը կախած էին տան պատէն:

1967-ի պատերազմէն քիչ առաջ արդէն Սամիր բանակ կանչուած էր: Ականատես եղած էր իր ընկերներէն շատերուն նահատակութեան Սինայի անապատին մէջ, երբ եգիպտական բանակը ամօթալի պարտութիւն կրեց 5 Յունիս 1967-ին ու Սամիր չհասկցաւ թէ ինք ինչպէ՞ս ողջ մնացած էր: Զինադադարէն քանի մը տարի ետք, բանակէն արձակուելով վերադարձեր էր գիւղ: Մեծ ծնողներն ու հայրը մահացած էին, երկու քոյրերը ամուսնացած, իսկ երկու երէց եղբայրները իրենց միջեւ բաժներ էին հինգ Ֆէտտանը ու տիրացեր ընտանեկան հիւղակին: Իրեն կը մնար ապրուստը ճարել այլուր:

Հօր ծանօթներէն քանի մը հոգի արդէն տարիներէ ի վեր Գահիրէ իջած էին ու պտուղի առետուրով կը զբաղէին Ռօտէլ-Ֆարակի մեծ շուկային մէջ: 25 տարեկան Սամիրը կը հասնի Գահիրէ ու կը գտնէ իր գեղացիները, որոնք սիրալիր կ'ընդունին զինք, պառկելու տեղ կը կարգադրեն ու իբրեւ աշկերտ-բեռնակիր իրենց քով կ'աշխատցնեն:

Բարձրահասակ եւ հուժկու երիտասարդը շատ ընդունակ էր. քանի մը տարի շուկային մէջ աշխատելով կը թափանցէ գործին գաղտնիքներուն եւ քիչ-քիչ կը սկսի իր հաշւոյն պտուղի կողովներ գնել ու ժողովրդական թաղերու մէջ ծախել:

Ազատ օրերուն Գահիրէի բարեկեցիկ թաղերն ու արուարձանները կ'ուսումնասիրէ ու շուտով իր «գործ»ը կը փոխադրէ Հելիոպոլիս:

Արեւածագին, մեծ շուկայէն կը գնէր օրուան պտուղներէն տասը կողով, որ կը փոխադրէր Հելիոպոլիս ծանօթ պտղավաճառի մը մօտ ու հոնկէ քանի մը կողով գլխուն վրայ շալկած, կը շրջէր թաղէթաղ, մինչեւ որ ամբողջովին ծախէր օրուան ապրանքը:

Կլորիկ գումար մը խնայելէ ետք գիւղ կը վերադառնայ ու կ'ամուսնանայ: Ըստ վերին եգիպտացիներու սովորութեան, կինը եւ վեց զաւակները, որոնք ետեւէտեւ ծնան, գիւղը ձգած էր ու ինք ժամանակ առ ժամանակ կ'երթար զիրենք տեսնելու: Ատենը անգամ մը քանի մը օր կ'անյայտանար, վերադարձին՝ «Տղաս ամուսնացուցի» կամ «Աղջիկս ամուսնացուցի» կ'ըսէր:

Սակայն այս անգամ իր բացակայութիւնը երկարեցաւ: Ծերուկ, սեւամորթ լրագիր բաշխողին հարցուցինք իր մասին, «Չլսեցի՞ք... խեղճ Սամիրը մեռաւ», ըսաւ գլուխը շարժելով:

«Գորոնայէ՞ն», հարց տուի: «Չէ, ինքնաշարժ մը զարկաւ, մինչեւ որ զինք հիւանդանոց փոխադրեցին արդէն մահացած էր», աւելցուց ան: Մեր թաղին յատկանշական վերջին պատկերակներէն հատ մը եւս անվերադարձ հեռացաւ:

Սօսի Ներսիսեան-Յակոբեան
Յունիս 2021

¹ 1 Ֆէտտանը հաւասար է 4200 քառակուսի մետրի:

Կարճ Լուրեր

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԱԼ ԱՀՐԱՄ ՕՐԱԹԵՐՔԸ

Նոյեմբեր 2021-ի եգիպտական ամենատարածուած Ալ Ահրամ օրաթերթը անդրադարձած է հայկական նիւթերու, որոնցմէ առաջինը կը խօսի Երեւանի Մաշտոցի անուան Մատենադարանին մասին (էջ 2), իսկ երկրորդը հանդիպում մըն է Երեւանի Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան բաժնի տնօրէն Ռոպէրթ Ղազարեանի հետ (էջ 4):

«ԾՐԱԳՐՈՒԱԾ ՄԱՒ»

Ապրիլ 2021-ին Պէյրութի Հաշէթ-Անթուան հրատարակչատունէն լոյս տեսած է եգիպտացի վիպագիր Ահմատ Մակտի Համմամի «Ծրագրուած Մահ» վէպը, որ կը խօսի հայոց ցեղասպանութեան մասին:

Գիրքին հերոսը՝ երիտասարդ թղթակից մը, Եգիպտոսի քաղաքական վերիվարումներուն ընթացքին (2011-2014) տարօրինակ պայմաններու մէջ կը հանդիպի հայ տիկնոջ մը՝ Մակտա Սիմոնեանին, որուն հետ հետաքրքրական յարաբերութիւն մը կը սկսի:

Գիրքը չորս մասեր ունի, բաժնուած ըստ տարուան եղանակներուն՝ Երկար ծմեռ մը, Գարունը Կովկասի մէջ, Ամառնային հանդիպումներ եւ Սեւ ծմեռ մը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՐՈՊԻՆ ՐՈՊՈԹԸ

Ամերիկեան Թայմ շաբաթաթերթը հայկական Րոպին Րոպօթը ներառած է 2021-ի լաւագոյն 100 նորարարութիւններու ցանկին մէջ:

Ամէն տարի այս շաբաթաթերթը կը թուէ այն նորութիւնները, որոնք կը սատարեն աշխարհը աւելի լաւ, աւելի կորովի եւ աւելի հաճելի վայր մը դարձնելու:

Այս տարուան նորութիւններուն մաս կը կազմեն պսակաձեւ ժահիրին եւ մալարիայի դէմ պատուաստները, հիւանդանոցներէ ներս մանուկներուն հոգեկան հանգստութիւն տուող Րոպօթները, մաքարոնիի ամբողջովին նոր տեսակ մը, ճինզ կերպասը ներկելու կապոյտ նոր եւ անվտանգ ներկ մը, որոնք բոլորը կը սատարեն մեր մտածելակերպին ու ապրելակերպը բարելաւելու:

8 տարեկան հիւանդ աղջնակ մը, որ երկու օրէ ի վեր չէր ուտեր, կը սկսի սնիլ, երբ Րոպին Րոպօթը, բաւական հաղորդակցելէ ետք աղջնակին հետ, կը խոստանայ վերադառնալ, միայն եթէ աղջիկը խոստանայ կանոնաւոր կերպով սնուիլ:

Րոպօթը Փիքսար կերպարի մը կը նմանի, որ կրնայ «հասկնալ» մանուկի մը ապրումները, հիմնուելով իր յուշերու ամբարին վրայ, նոյնիսկ կրնայ բժշկական ընթացք մը պարզօրէն բացատրել:

Րոպին Րոպօթը կ'օգտագործուի աշխարհի 12 կառոյցներու մէջ: Կը սպասուի որ յառաջիկայ 12 ամիսներուն ընթացքին Ամերիկայի 100 կառոյցներու մէջ եւս օգտագործուի:

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծն Բրիտանիոյ համայնքներու պալատը առաջին ընթերցումով ընդունեց Հայոց Ցեղասպանութեան մասին առաջարկուած օրինագիծը:

Յաջորդ ընթերցումը նախատեսուած է 2022 տարուան Մարտ 22-ին:

Այս յաջողութեան համար պէտք է գնահատել հայ գաղութը եւ բանաձեւի հեղինակ Թիմ Լոուրընը:

«ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ ԼՈՒՌ ՑԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Նոյեմբեր 12-ին Պեռլինի Հայ Տան մէջ տեղի ունեցած է Միւնիխի համալսարանի ուսանող, լրագրող Աշխէն Առաքելեանի հեղինակած «Սադիստական հաճոյքներ. Ատրպէյճանի լուռ յանցագործութիւնները» («Sadistic Pleasures: Silent Crimes of Azerbaijan») գիրքին շնորհանդէսը, հեղինակին ներկայացումով:

Գիրքը նուիրուած է 2020 թուականի 44-օրեայ պատերազմին գերի ինկած հայ զինուորներուն եւ քաղաքացիներուն ճակատագրին:

Շնորհանդէսի ընթացքին Արցախի ներկայ կացութեան մասին ելոյթ ունեցած է Գերմանիոյ մէջ Արցախի հանրապետութեան ներկայացուցիչ Յարութիւն Գրիգորեանը:

Հանդիսութեան աւարտին ողջոյնի խօսք ըսած է Պեռլինի հոգեւոր հովիւ հոգեշնորհ Տ. Եղիշէ վրդ. Աւետիսեան:

2022-Ի ՕՐԱՑՈՅՑ

Նիւր-Իսթ Հայկական Ակումբի 2022-ի օրացոյցը ամբողջութեամբ նուիրուած է եգիպտահայ նկարիչ-երաժիշտ Հրանդ Քէշիշեանին, որուն լուսանկարը կ'երեւի առաջին էջին վրայ:

Օրացոյցի կոնակին տրուած է Հ. Քէշիշեանի հակիրճ կենսագրականը, անգլերէն լեզուով:

Օրացոյցը մէկ էջ նուիրած է իւրաքանչիւր ամսուան եւ այդ էջերով ներկայացուցած օրինակներ Քէշիշեանի նկարչական գործերէն, սկսելով 1968-ին իրագործուած «Կենդանի նկար արաղաղով եւ խաղողով»էն, մինչեւ 2020 թուականի «Մանուկներ խաղի պահուն» նկարը:

Յատկանշական է «Ինքնանկար ամառնային օրով» գեղանկարը, իրագործուած 1970 թուականին:

ԱՐԹՈՒՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ

19-ամեայ Արթուր Գրիգորեան կը շահի դաշնամուրային առաջին մրցանակը միջազգային Քրիստիան Թաքելսկի VI մրցումին «երիտասարդ կատարող» դասակարգումին (մինչեւ 19 տարեկան), որ տեղի ունեցած է Լեհաստան (Poland), Սեպտեմբեր 20-30-ին:

Նոյն այս մրցումներու շարքին Ալեքս Գեորգեան շահած է երրորդ մրցանակը «դաշնամուրի տաղանդ» դասակարգումին (մինչեւ 13 տարեկան):

Առաջին մրցանակին կողքին, Արթուր Գրիգորեան շահած է նաեւ չորս տարի ETSU-ի մէջ ուսանելու իրաւունքը ԱՄՆի Թէնըսի Նահանգին մէջ, ուր կրթաթոշակը տարեկան 19 հազար ամերիկեան տոլար է: Ուսումնական տարիներու աւարտին Գրիգորեան կը տիրանայ Bachelor of Music վկայականին:

Այս տարուան մրցումներուն մասնակցած են 33 երկիրներէ եկած 260 դաշնակահարներ:

Այս տարուան քննիչ յանձնախումբին մաս կազմած է նաեւ Արմէն Բաբախանեան, որթ այլ միջազգային հռչակ ունեցող դաշնակահարներու կողքին:

ԱՌԱՆՑ ԳԻՐՔԻ

Ֆրանքֆուրթի գիրքի տարեկան ցուցահանդէսին, որ աշխարհի մեծագոյն ցուցահանդէսներէն մէկն է մասնակիցներու եւ այցելուներու թիւով եւ որ տեղի կ'ունենայ գերմանական Ֆրանքֆուրթ քաղաքին մէջ ընդհանրապէս Հոկտեմբեր ամսուն եւ կը տեւէ հինգ օր. առաջին երեք օրերը տրամադրուած են միայն հրատարակչատուներու եւ գրախանութներու, իսկ չաբաթավերջի երկու օրերը՝ այցելուներու: Հաւանաբար այս է պատճառը ցուցահանդէսի խիստ խճողումին:

Այս տարի Ֆրանքֆուրթի գիրքի ցուցահանդէսին Աֆղանիստանի տաղաւարը ոչ իսկ մէկ գիրք ցուցադրած էր:

Ցուցահանդէսին բացումը՝ 23 Հոկտեմբերին կը համընկնէր Աֆղանիստանի Թալիպանի տիրապետութեան 100-րդ օրուան:

Երկիր մը եւս, ուր մշակոյթը գլխաւոր զոհն է:

«ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄ»

Չէիս յայտնի լուսանկարիչ եւ խմբագիր Լենկա Կլիցպերովայի Արցախեան պատերազմին նուիրուած «Պարտուած պատերազմ» շարքն արժանացեր է Արծաթեայ մրցանակի, Թոքիոյ միջազգային լուսանկարչական մրցույթին (TIFA 2021) «Խմբագրական-Հակամարտութիւն» դասակարգումին մէջ:

Կլիցպերովան եւ իր գործընկերուհի Մարկետա Կուտիլովան Արցախեան վերջին պահերազմի օրերուն եւ յետոյ երեք անգամ գացած են Արցախ, չեխական հեռուստատեսութեան եւ պարբերական մամուլի համար լուսաբանելու ոչ միայն ռմբակոծութիւն-

ներու տակ գտնուող Ստեփանակերտի խաղաղ բնակչության սարսափելի վիճակը, այլեւ գաղթականներուն ու անոնց ընտանիքներուն ողբերգութիւնը: 2021-ին անոնք հրատարակեցին «Վերջինը կը հրդեհէ գիւղը. Պատերազմը Լեռնային Ղարաբաղի մէջ» գիրքը, որ հարուստ է ոչ միայն ականատեսներու պատմութիւններով, այլ նաեւ լուսանկարներով:

ՍԱՖՐՈՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Արդէն 3 տարի է՝ 2019-էն ի վեր, Տավուշի մարզի սահմանամերձ Սարիգիւղին մէջ կ'աճեցուի աշխարհի ամենասուղ համեմը համարվող սաֆրոնի նուրբ մանիշակագոյն ծաղիկը (*Crocus sativus*), որուն առէջները կը կազմեն համեմը: 150 ծաղիկի առէջներէն հազիւ մէկ կրամ համեմ կը ստացուի:

Այս ծաղիկը շատ հին ժամանակներուն կը գործածուէր որպէս դեղին ներկ, իսկ Գլիոփաթրան կ'ըսուի թէ շատ կը սիրէր

այս ծաղիկներով լեցուն ջուրով լոգանք ստանալ, համոզուած որ անոնց կախարդական ոյժը զինք երիտասարդ եւ գեղեցիկ կը պահէ:

Սաֆրոն աճեցնելու գաղափարը 3 զուիցերիացիներ Հայաստան բերած են, որոնցմէ մէկը հայ է, Սարիգիւղէն:

ԱՐԻՒԻԱՅԻՆ ԵՐԿՈՒ ՖԻԼՄԵՐ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՍԻՆ

Առաջինը՝ “45 Days – The Fight For A Nation” («45 օրեր – Պայքար Ազգի մը համար») անգլիացի ֆիլմարտադրիչ եւ թղթակից, նախկին Բրիտանական թագավորական ծովային հրամանատար բրիտանացի Էմիլ Կեսընի աշխատանքն է, որ ներկայացուած է Օսքարի «արխիւային լուագոյն ֆիլմ» դասակարգին:

Ֆիլմը պատրաստուած է Արցախեան երկրորդ պատերազմի օրերուն, 2020-ի աշնան:

«Տեսնելով այն հսկայ ապատեղեկատուութիւնը, որ կը տարածուէր ազերիներուն կողմէ, աշխարհի անտեղեկութիւնն ու համաշխարհային նորութիւններու լուսաբանման բացակայութիւնը, Էմիլ ճամբորդած է Արցախ իր աչքերով տեսնելու համար իրավիճակը եւ զրուցելու տեղացի ժողովուրդին հետ, որ զէնք վերցուցած էր ի խնդիր իր հողին պաշտպանութեան», կը կարդանք ֆիլմին նկարագրութեան մէջ:

Երկրորդը՝ ARTSAKH: ON THE EDGE OF ETERNITY («Արցախ Յաւերժութեան եզրին»), պատրաստուած է Վահէ Եանի կողմէ, Արցախի մէջ: Տեւողութիւնն է 59 վայրկեան:

Ֆիլմը շատ ինքնուրոյն ճամբորդութեան մը մասին է դէպի Արցախ, որ մարդկութեան բնօրրաններէն մին կը համարուի: Գեղեցիկ եւ ցնցող պատկերներով ֆիլմը չորս մասերէ կը բաղկանայ, ինչպէս աշխարհի չորս հիմնական տարրերը՝ հող, ջուր, օդ եւ

կրակ եւ հին, հազարամեայ պատմութիւն ունեցող փոքրիկ երկրի մը մասին է, իր յարատեւ պայքարով, ցաւով, կորուստներով եւ անկոտրում ոգիով:

Վահէ Եան տաղանդաւոր ֆիլմարտադրիչ մըն է, որ այլ ֆիլմեր եւս ունի, ինչպէս կարճամերթած «No One Writes to the Colonel»ը, որ արխիւային կարճ ֆիլմ դասակարգումին մէջ շահած է «լաւագոյն արխիւային ֆիլմ» մրցանակը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀԱՍՅԷ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզի քաղաքային խորհուրդին միաձայն որոշումով Հոկտեմբեր 14-ին Փարիզի կեդրոնական հատուածներէն մէկը՝ Ալմայի եւ Էնվալիտներու կամուրջներուն միջեւ ինկած եւ Սեն գետին նայող ընդարձակ տարածքը կոչուեցաւ Հայաստանի անունով՝ «Հայաստանի էսփլանատ» «Esplanade d'Arménie»:

Ըստ Ֆրանսայի ՀՀ դեսպանութեան Հայաստանի էսփլանատը կ'ընդգրկուի Փարիզի կարեւոր հասցէներու պաշտօնական ցանկին մէջ. իր ընդարձակ տարածքին մէջ կը գտնուի 2004-ին բացուած Կոմիտաս Վարդապետի արձանը եւ 2009-ին բացուած Երեւանի այգին:

Նախաձեռնութիւնը իրագործուած է Փարիզի քաղաքապետ Անն Հիտալգոյի օժանդակութեամբ, իսկ նախագիծը հեղինակած է փոխ քաղաքապետ Առնո Նգաչան: Փարիզի խորհուրդի նիստին մասնակցելու հրաւիրուած է նաեւ Ֆրանսայի ՀՀ դեսպան Յասմիկ Տոլմաճեանը:

«ՀՈԳԻՆԵՐՈՒ ԱՃՈՒՐԴԸ», ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

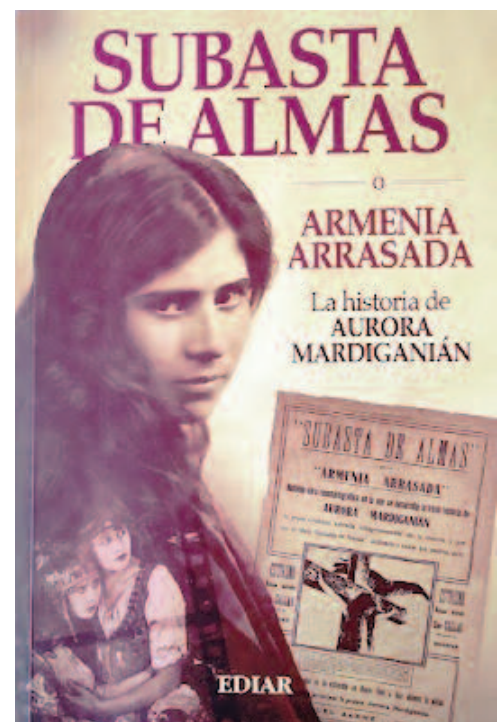
Օրօրա Մարտիկանեանի հայոց ջարդերուն ընթացքին կրած տառապանքները նկարագրող գիրքին սպաներէն թարգմանութիւնը, առաջին հրատարակութենէն հարիւր տարի անց, կրկին կը թարգմանուի ուղղակի անգլերէն բնագրէն, դոկտ. Վարդան Մատթէոսեանի կողմէ, որ նախաբանին մէջ կ'ըսէ.

«Այս պատումը պէտք է կարդալ որպէս տասնչորս տարեկան աղջկայ մը անձնական վկայութիւնը, որ սարսափելի փորձառութիւններ տեսած եւ ապրած է»:

Այս նոր, սպաներէն հրատարակութիւնը հարստացած է տեղանուններու եւ անձնանուններու ցանկերով, ինչպէս եւ ծանօթագրութիւններով: Հատորը կը համարուի ամբողջական պատում մը Մարտիկանեանի կեանքին, մինչեւ իր մահը՝ 1994 թուականը:

Բովանդակութեան մաս կը կազմէ նաեւ սպառիչ ուսումնասիրութիւն մը հատորին տարբեր լեզուներով կատարուած տարբեր հրատարակութիւններուն մասին:

Ֆիլմէն առնուած 16 լուսանկարներ, որոնք մաս կը կազմեն գիրքի խմբագիր Էտուարտօ Գոզանլեան անձնական հաւաքածոյին, կը նկարագլարդեն հատորը:

ԿԱՐՕ ՆԵՐԵՏԵԱՆ «ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՇՈՒԵՔՆՆԻՉ»Ը

*Embassy of Finland
1993
as Commercial Attache'*

Ուրբաթ, 5 Նոյեմբեր 2021-ին իր մահկանացուն կնքեց եգիպտահայության երկարակեաց եւ ծանօթ դեմքերէն մէկը՝ Կարօ Ներսիսեանը:

Կ. Ներսիսեան այսօր թերեւս ՀԲԸ Միութեան ամենէն երկարակեաց անդամն էր, որ 25 տարեկանէն սկսեալ իր անսակարկ նուիրումն ու աշխատանքը բերած է Միութեանս:

Իր համեստ նկարագրով, անմիջական խառնուածքով եւ բնածին սրամտութեամբ բոլորին սրտին մօտիկ էր, քաղցր կամ քաջալերական խօսք մը ունէր բոլորին, երբ հանդիպեր գաղութի անդամներէն մէկուն կամ միւսին:

Ըլլալով Ալեքսանդր Սարուխանի միամօր զաւկին՝ Սեդա Սարուխանի կողակիցը, ան իր վրայ առած էր պարտականութիւնը՝ տեղի դառնալու Սարուխանի արխիւին եւ գործերուն, նուիրումով իր ամբողջ կարելին ընելով, որ այս մեծ արուեստագէտին գործը հասնի նախ Եգիպտոսի արուեստասէր ժողովուրդին, ապա՝ Սփիւռքի բոլոր գաղութներուն եւ անշուշտ՝ Հայաստան:

Լաւագոյն ձեւը իր յիշատակը յարգելու կը կարծենք, թէ իր ինքնակենսագրականը, որ պարմուածքի մը պէս կը կարդացուի, ներկայացնելը պիտի ըլլայ «Տեղեկատու»ի էջերուն, մեր ցաւակցութիւնները յայտնելով փիկնոջ՝ Սեդա Սարուխան-Ներսիսեանին, երկու դուստրերուն՝ Սօսի Ներսիսեան-Յակոբեանին, Սիլվա Ներսիսեան-Բլապեանին եւ իրենց ընտանիքներուն:

Շնորհակալութիւն փոխին Սիլվա Ներսիսեան-Բլապեանին, իր հօր կենսագրականը, լուսանկարներն ու անոնց բացատրութիւնները տրամադրելու համար «Տեղեկատու»ին:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ

Գործունէութեան 63-ամեակին առթիւ

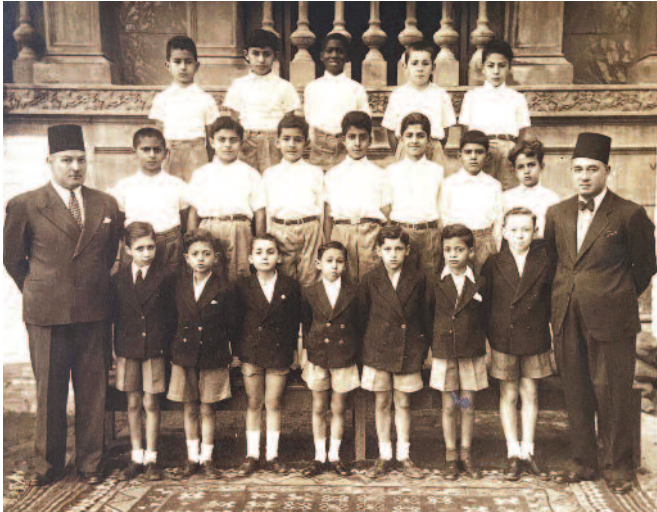
Ծնած թուականս՝ 22 Օգոստոս 1929 եւ ոչ թէ 25 Օգոստոս: 22-ին ծնած եմ 7 ամսու, շատ նիհար ու տկար: Ուրեմն ծնողքս զիս մկրտեցին երբ 3 օրուան էի, որպէսզի եթէ չապրէի, Հայ մկրտուած երկինք բարձրանայի: Մկրտուած օրուանս թուականը արձանագրեցին որպէս ծննդեանս օրը, այսինքն 25 Օգոստոս 1929:

12 տարեկանիս մայրս ուզեց որ արաբական վարժարան յաճախեմ, որպէսզի երկրին լեզուն սորվիմ, որովհետեւ Գալուստեան Վարժարան եղած ժամանակս երկու բառ արաբերէն չէի գիտեր:

Արաբերէնի պահերուն հայերէն տառերով կը գրէի ընթերցանութեան տողերուն վրայ, որպէսզի եթէ ուսուցիչը՝ Կամալ Էֆէնտին դասի հանէր զիս, ելլէի եւ հայերէն տառե-

րով գրածս կարդայի, փոխանակ արաբերէնը կարդալու:

Ուրեմն ուսուցիչ մը սկսաւ ինծի արաբերէն դասեր տալ տունը, շաբաթը երկու անգամ, փոխան 10 դրուշի պահ գլուխ: Երկու ամիս դաս առնելէ ետք, քննութիւն մը անցուցի Նասրէյա կոչուած դպրոցին մէջ, յաջողեցայ եւ սկսայ յաճախել այդ վարժարանը մինչեւ 15 տարեկանս: Երկրորդական ուսման համար յաճախեցի Կարտըն Սիթիի Իպրահիմէյա վարժարանը, ապա Գահիրէի համալսարանի վաճառականական, տուրքերու եւ հաշուակալական ֆաքիւլթէն, որ աւարտեցի 24 տարեկանիս: Հոս պէտք է յիշեմ, որ երկրորդական վարժարան յաճախած ժամանակս աշխատած եմ Մեսթճեան Droguerie, Սերոբ Քէքլիկեանի ձեռքին տակ, ուր գիւղերը ղրկուած դեղերուն հաշուեցուցակները կը գրէի:

Համալսարան յաճախած ժամանակ աշխատած եմ Լորիս Գարգուրի հաշուակալական գրասենեակը: Համալսարանէն շրջանաւարտ ըլլալէս ետք, բախտը ունեցած եմ երեք տարի աշխատելու Russel & Co. Հաշուեքննութեան Գրասենեակին մէջ, որպէսզի կարելի ըլլար հաշուակալներու եւ հաշուեքննիչներու Սէնտիքային անդամ ըլլալ եւ իրաւունք ունենալ հաշուեկշիռներ ստորագրելու:

Այս երեք տարուան շրջանին արդէն սկսած էի իմ անձնական յաճախորդներս ունենալ: Առաջինը Այծեմսիկ Տիկնանց Միութիւնն էր, որ կը գործէր Հ. Գ. Մ.¹ վարի սրահին մէջ նպաստ, հագուստեղէն եւ ուտելիք բաշխելով կարօտեալներուն:

Առաջին յաճախորդներէս եղած են Յուլակ Երզնկացեանի ներկի հաստատութիւնը, Հելուանի Սաատէթեան դեղարանը, Չիպուքճեան եղբայրներու ոսկեղէնի հաստատութիւնը, դերձակ Արամ Շալճեանը, Խուպէտեան ծովարանը, Պերճ Դանիէլեանի հաստատութիւնները, Հայկ Տէմիրճեանը, Խաչիկ Վուգուֆեանը, Լեւոն Հիրմիւզեանը: Գրասենեակիս հետ կապ ունեցած են նաեւ Տոքթ. Սուրէն Պայրամեան, Ժիրայր Տրդատեան, Ստեփան Վառվառեան, Ֆօթօ Անդրո, Van Leo հաստատութիւնը եւ վերջերս բարերար Աւետիս Չաքըճեանի 14 ժառանգորդները, առաւել հայկական հաստատութիւնները:

1954-ին, երբ աւարտած էի համալսարանը, Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանը զիս ժողովի հրաւիրեց, որպէսզի իբր հաշուեքննիչ գործեմ Առաջնորդարանէն ներս, քննելով նաեւ ազգային վարժարաններու հաշիւները: Այդ ժողովին կը նախագահէր Գեր. Տէր Մամբրէ Արքեպիսկոպոս Սիրունեանը: Ներկայ էին տեարք Փոլ Քիլիտճ-

եան, Հրանդ Նասիպեան, Տրենց Մարգարեան, Պերճ Դանիէլեան, Խաչատուր Սողիկեան եւ ուրիշներ:

Ուրեմն, 1954-էն ի վեր, իբր հաշուեքննիչ եւ տուրքերու հարցերու տեղեակ եւ երբեմն իբր հաշուակալ կը կատարէի պաշտօնս թէ՛ Առաջնորդարանէն եւ թէ՛ հայկական կազմակերպութիւններէն ներս, ինչպէս Հ.Ա.Հ. Արեւ Օրաթերթ, Այծեմսիկ տիկնանց Միութիւն, Գահիրէի ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐ, Գահիրէի Բարեսիրաց Միութիւն, Կոկանեան Սրահ, Հ.Գ. Միութեան Սրահ, ՀԲԸՄի Տեղական եւ Շրջանակային հաստատութիւններ եւ Գալուստեան եւ Նուպարեան Ազգային Վարժարաններ:

Անցնող տարիներուն ընթացքին կապս եղած է հաշտ ու բարեկամական բոլոր վարչութիւններուն հետ եւ ոչ մէկ խոչընդոտ կամ անախորժ դէպք պատահած է: Կատարած եմ պաշտօնս կանոնաւորութեամբ եւ խղճմտանքով, որպէս ազգային պարտականութիւն, եւ ճիշդ այդ պատճառաւ էր որ փաստաբան Մեթր Մասիկեան զիս կը կոչէր «Ազգային Հաշուեքննիչ»:

Երբ նոր սկսայ աշխատիլ իբր հաշուեքննիչ, քանի մը միութիւններու գործերը ծրիաբար կ'ընէի, նկատի ունենալով անոնց նիւթական նեղ վիճակը եւ այդ պատճառաւ տարեկան ընդհանուր ժողովներուն զիս կը նշանակէին իբր «պատուակալ հաշուեքննիչ», այսինքն անվճար:

Յ. Գ. Այդ տարիներուն ընթացքին կանոնաւորապէս պաշտօնավարեցի Ֆինլանտական դեսպանատան մէջ 27 տարի, 1977-էն մինչեւ 2004, իբր վաճառականական կցորդ: Այս պաշտօնը կը պարտիմ մեր ընտանիքին սիրելի ողբացեալ Յակոբ Մարգարեանին: Դեսպանատան արձակուրդի Ուրբաթ եւ Շաբաթ օրերը տրամադրած էի ազգային հաստատութիւններուն:

Պատահած է, որ զանազան պատճառներով կանոնաւոր պաշտօններ ունեցած եմ Առաջնորդարանէն ներս, ժամանակ մը իբր հաշուակալ (հաշուակալին մահուան պատճառաւ), նաեւ 1969-ին եւ 1970-ին, իբր դիւանապետ, քարտուղարուհի ունենալով տիկին Յասմիկ Քիւփէլեանը:

**4. Ներեպեան
Դեկտեմբեր 2017**

¹ Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութիւն

ՀԱՍԿՑՈՂԻՆ ՇԱՏ ԲԱՐԵՒ

Գրեց՝ Չարխափան

1995 թուականին, եգիպտահայ գաղութի երեք անդամներէն մէկը, որ արեւին միութենական ալ եղած է, գրած է «բառարան» մը, գաղութին մէջ յաճախ օգտագործուող բառերուն վերաբերեալ:

25 տարի վերջ, երբ կը կարդանք այս «բառարանը», չենք կրնար զսպել մեր զարմանքը ի տես երգիծանքին, որ ամէն տողի մէջ ինքզինք կը զգացնէ, եւ չենք կրնար դիմադրել զայն ընթերցողին ներկայացնելու «գայթակղութեան», վստահ ըլլալով որ անոր ընթերցումը շարունակ ծիծաղը պիտի շարժէ, որովհետեւ քառորդ դար ետք իսկ մեր բարքերը չեն փոխուած, մեր բարքերը, որոնք կրնան առաջին հերթին ծիծաղ առաջացնել, բայց խորքին մէջ՝ տխուր թեամբ համակող բարքեր են:

Խորագիրը հեղինակը ինք տուած է իր «բառարանին» եւ ինքզինք Չարխափան կոչած է:

Բառերը խմբաւորումներով ներկայացուած են:

Կարգ մը ուղղագրական եւ կէտադրական հպումներէ անդին ոչինչ փոխած ենք:

Կը ներկայացնենք առաջին բաժինը այսպէս:

Առաջնորդարան, Եկեղեցի

Ամուսնութիւն ..... ամուսնալուծման բուն պատճառը.

Պսակ, հարսանիք ..... Եկեղեցիին ջահերուն այրած լամբերը փոխելու առիթ.

Հաշուակալ ..... տարեկան յաւելումներով ցկեանս ազգային.

Հաշուեքննիչ ..... պաշտօնեայ, իր արձանագրած հաշիւները անձնապէս վաւերացնելու համար.

Ծնունդ, Զատիկ ..... Եկեղեցիին մէջ հագուստի եւ գլխարկի մօտան ցուցադրելու առիթ.

Կաթողիկոսական մետալ ..... առանց չափանիշի, խնամիական կապերու եւ միջնորդութիւններու վրայ հիմնուած. եթէ այդպէս շարունակուի, արժէքազրկման դատապարտուած պատմական մեծարժէք նշան.

Սկաուտ ..... Ծնունդին եւ Զատիկին տաւուլ-զուռնայով եկեղեցիին բակը տողանցող կարճատաբատ պատանի.

Հոգեճաշ (Ապրիլ 24) ..... Երթեւեկը միջառեալ ճրի ճաշի սպասարկութիւն.

Ջանգապատուն ..... ներկելու դրամը տուողը Ազգային Բարերար կ'ըլլայ.

Պատուոյ Մարմար ..... Ասոր վրայ իրապէ՛ս մեծ բարերարներու անուններուն քով պարզ նուիրատուներն ալ կ'արձանագրուին, եթէ ունին բարձր ձայն կամ զօրաւոր կռնակ.

Մատակարար 1-աճապարար

2-մատ առ մատ կարագը լզող, մինչեւ հալի լրանայ

3-ժամանակին եւ մոռացութեան վրայ խաղցող

4-անպարկեշտ անձ

Վարձակալ ..... (ազգային կալուածի) հոգեզաւակ.

Ազգային սնտուկ ..... տակը ծակ պարապ տակառ, նորութիւն չէ, այլ ազգային ... աւանդութիւն.

Առաջնորդարան ..... երկար տարիներու կուսակցական անիմաստ կռուի անհամ կռուախնձոր, գաղութին «ամենահարուստ» կարծեցեալ հաստատութիւն.

Գանձատուն ..... Եկեղեցւոյ ներքնայարկը գտնուող, մէկը երկաթ, միւսն ալ հաստ փայտէ կրկնակի դռներով եւ երեք բանալիներով պաշտպանուած ... պարապ սենեակ.

Ֆոնտ ..... 1-աւելորդ դրամ, որուն տէրը ինքը ծախսելու, ազգին կը ձգէ, որպէսզի իր փոխարէն ծախսէ.

2-մատակարարին քմահաճոյքէն կախուած եւ մոռացութեան մատնուած թուղթի կտոր.

3-15 տարի չգործադրուել է ետք կ'անցնի ազգին սնտուկը իբրեւ ... մուտք.	
Հոգեհանգիստ	ձեւակերպական պարտականութիւն, որ տարին մէկ անգամ կը կատարուի հոգւոյն հանգիստին այն բարերարներուն, որոնք ապրող ժառանգորդներ ունին, ներկայ գտնուելու համար.
Պարզ Կիրակի	Երբ դպիրներուն թիւը ներկայ հաւատացեալներէն աւելի է.
Տօնական Կիրակի	Երբ դպիրներուն թիւը կը հաւասարի ներկայ հաւատացեալներուն թիւին.
Եկեղեցի.....	առանց աճուրդի ծախելի ազգային կալուած (օրինակ Զակագիկ քաղաքի Ս. Խաչ եկեղեցին).
Լեցուն եկեղեցի	Երբ հոգեհանգիստ կայ ... հարուստի.
Գերեզմանատուն	մարմարեայ հրեշտակներով զարդարուած (եթէ տակաւին չեն գողցուած), մօտ օրէն ծախելի հող.
Եգիպտահայ գաղութ	պատմական հին գաղութ, գերեզմանատան դուռը հասած.
Արմաւենի	(ըստ ոմանց) երկու հարիւր տարիէն աւելի ապրող պտղատու ծառ, որ միայն Գալուստ Աղային հողերուն վրայ կը բուսնի.
Գոյքացանկ	Երբեք գոյութիւն չունեցող ցանկ, գոյութենէ կամաց-կամաց դադրող ազգին գոյքերուն համար.
Պուր հող.....	Սիտի Ղազիի կորսուած հողերը, որոնք այժմ մշակելի դարձած են նոյնինքն ազգին դրամով.
Բարերեր հող	ազգապատկան բոլոր «վարձուած» հողերը.
Աճուրդ	անգործածելի դրութիւն.
Քահանայ.....	1-ուրիշ գործի մէջ անօգուտ 2-ուորը քաղաք դրածին պէս ծուխերուն թիւը հարցնող, կանխիկ վճարուած, Առաջնորդարանի սեւազգեստ պաշտօնեայ.
Ազգային բարերար	պարզ նուիրատու մը, որ իսկական մեծ բարերարներու չգոյութեան պատճառով, այս օրերս իբր այդպիսին կը դասուի.
Եղիայեան սան	բոլոր անոնք, որոնք մեծանուն բարերարին հոգեհանգիստի արարողութեան բացակայ կ'ըլլան.
Երգչախումբ (եկեղեցւոյ)	աղքատին հարսնիքէն բացակայ, հարուստին հարսնիքին ժամանակէն առաջ ներկայ, ծերունազարդ «ճազպանտ» (միջին տարիք՝ 72-73)
Մաէսթրօ	արդիական լուսարարապետ (ճազպանտ պաշի ¹)
Նուիրատու.....	Եթէ ինքը կամ ազգականը երեսփոխան է, կ'ըլլայ նաեւ Ազգային Բարերար (նայիլ մարմարեայ պատուոյ տախտակին վերջին քանի մը տողերը).
Ֆէտտան	ոմանց նոյնիսկ տեղը չգիտցուած 4200 քառակուսի մեթր մշակելի «վարձուած» հողային մեծ կալուած.
Ոմտա, նազիր, խօլի	ազգապատկան հողերուն բուն տէրերը. Ղպտի եգիպտահայութեան ապագան.
Փաստաբան.....	(Առաջնորդարանի) դուրսէ դուրս գործ կարգադրող, օրինական, երկարամեայ խորհրդատու, յետ մահու ալ վարձատրութեան արժանի.
Դարմանատուն	հայ կարիքաւոր հիւանդներու համար հիմնուած երկյարկանի արդիական շինութիւն, ղպտի բժիշկէ մը վարձուած.
Մատենադարան	1-գիրքերուգերեզման 2-եկեղեցին ներքնայարկը նետուած գիրքերէն բախտաւոր նմոյշներու կոյտ.
Ազգապատկան	(հող, շէնք) 1-անշարժ, անփոփոխ ճակատագիր 2-առանց աճուրդի ծախելի «լոխմա» ² մը. 3-մուտքը-ելքը չգոցելուն պատճառաւ ազգին «նուիրուած» կալուած.

Կալուածոց հոգաբարձ.	Ազգապատկան կալուածներու պատասխանատու, առանց կանոնագրի եւ անտեսուած որոշումներով անպէտ եւ աւելորդ ժողով.
Նօտար.....	մէկ ձեռքի մատներուն վրայ հաշուելով ամուսնութիւններուն անգամ պակսելու պատճառը. Պայմանաւոր նուիրատուութիւն անյայտ եւ անյիշատակ մնալու դատապարտուած նուիրատուութիւն, ո՛չ մարմար (կենաց), ոչ ալ հոգեհանգիստ (յետմահու).
Վարժարան	
Գալուստեան.....	«անսասան», անփոխադրելի, գրեթէ պարապ ազգային կալուած.
Նուպարեան.....	օդաւէտ, առողջապահական, արդիական դպրոց ... պարապ դասարաններով.
Ազգային վարժարան.....	պարապ դասարաններով հիանալի շէնք, ուր ամէն մէկ աշակերտի համար 2 ^{1/2} ուսուցիչ կայ.
Ուսուցիչ.....	13 ամսական վճարուող եւ տարին միայն 127 օր աշխատող.
Հայերէն լեզուի ուսուցիչ	1-երիտասարդ, ապագան խորտակուած 2-տարեց, առած թռչակը դեղի չի բաւեր. 3-զոհ, որուն արժանիքները մէջտեղ կ'ելլեն իր մասին գրուած ... դամբանականին մէջ.
Խառնածին հայ.....	մօտ ատենէն մեր ազգային վարժարաններուն մեծամասնութիւնը պիտի կազմեն.
Հայագիտական դասընթացք.....	անպէտ նիւթեր, որոնց մէջ ձախողիլը արգելք չէ դասարան անցնելու.
Մարգանք.....	անգոյ բան մը, որուն համար ուսուցիչ ալ կը վճարուի.
Տնօրէն.....	Աստուծոյ պէլան ³ , դժուար գտանելի եւ աւելի դժուար ճամբելի.
Ուսումնական խորհուրդ.....	անգործադրելի կանոնագիր ունեցող ազգային մարմին, որ սերունդներու ուսման համար կը պատրաստէ ծրագիրներ, որոնք չեն գործադրուիր.
Քննութիւն.....	1-հարուստին տղան կը յաջողի. 2-ուսուցչին վարձատրութիւն ստանալու տարին երկու անգամ կրկնուող օրինական գործունէութիւն.
Անգտանելի	ազգային վարժարանի շրջանաւարտ մը, որ կարենայ երկու տող անսխալ հայերէն գրել.
վկայական	արաբերէն նիւթերու մէջ յաջողած ըլլալու պաշտօնական գիր.
Մասնաւոր դաս	1-ուսուցիչին կաղանդէք 2-դասարանը անցնելու վստահելի ձեւ.
Դռնապանին կինը.....	- երկու սերունդէն Նուպարեան Ազգ. վարժարանի հողամասին տէրերուն մեծ մայրը.
Ժամանակացոյց.....	շաբթուան ո՛ր օրը մէկ պահ հայերէն սորվելու համար «վատնուած» ժամանակին տեղն ու ժամը ցուցնող գիր.
Վիճակացոյց.....	ամէն նիւթերուն մէջ աշակերտի մը ստացած նիշերու ցանկ, առանց հայագիտական նիւթերու.
Խորէնեան վարժ.....	Գալուստեան վարժարանի նախահայրը, վրայի մարմարեայ արձանագրութիւնը ինկած, այժմ ալումինիումի գործարանի վերածուած ազգապատկան մեծ հողամաս (գոնէ ամսականները գանձուին).
Հանելուկ.....	հայերէն լեզուի ուսուցիչ մը ինչպէ՞ս կրնայ ապրիլ իր ստացած թռչակով.

¹ Թրք. գլուխ

² Թրք. պատառ

³ Թրք. փորձանք

(Շարունակելի)

ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կիրակի, 28 Նոյեմբեր 2021-ի ընդհանուր ժողովին ընթացքին տեղի ունեցաւ ընտրութիւնը ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ նոր վարչութեան անդամներուն, որոնց ցանկը կը ներկայացնենք ստորեւ.

Տոքթ. Հրայր Տրդատեան
Տիար Կարօ Վարժապետեան
Տիկ. Սօսի Ներետեան-Յակոբեան
Տիար Սարօ Պըլըքտանեան
Տիկ. Նայիրի Խորասանճեան-Սիմոնեան
Տիար Ռուբէն Սիմոնեան
Տիար Հրազդան Գալընեան
Տիար Արամ Աբիկեան
Տիար Ալէն Գարգուր
Տիար Արեգ Աբգարեան

Ատենապետ
Փոխ ատենապետ
Ատենադպրուի
Գանձապահ

Իսկ Աղեքսանդրիոյ մէջ, Չորեքշաբթի, 1 Դեկտեմբեր 2021-ի ընդհանուր ժողովին ընթացքին տեղի ունեցաւ ընտրութիւնը ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ նոր վարչութեան անդամներուն.

Տիկ. Անի Թիթիւնճեան-Խայեաթ
Տիար Այգ Գալայճեան
Օր. Դանիա Արթինեան
Տիկ. Գարին Պասմաճեան
Տիար Կարպիս Ճռճռեան
Տիար Ռաֆֆի Իսրայէլեան
Տիկ. Ալին Գալայճեան-Նասիֆ
Տոքթ. Վահէ Արթինեան

Ատենապետուի
Փոխ ատենապետ
Գանձապահուի

Յաջողութիւն կը մաղթենք ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ վարչութիւններուն, բեղուն գործունէութիւն մաղթելով իրենց:

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ

12 Նոյեմբեր 2021-ին իր մահկանացուն կնքած է Գահիրէի ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ երկարամեայ անդամներէն Ալիս Թաշճեան-Թէրզեան:

Տեղեկատուն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ալիս Թաշճեան-Թէրզեանի ամուսնոյն, զաւակներուն եւ պարագաներուն, իրենց ծանր կորուստին համար:

